

**UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA**

Katedra Bohemistiky

PETRA CHROMÁ

Česká filologie

2. ročník navazujícího magisterského studia

**SOUČASNÝ STAV NÁŘEČÍ V MORKŮVKÁCH,
KRUMVÍŘI A KLOBOUKÁCH U BRNA**

**CURRENT STATE OF DIALECT IN MORKŮVKY,
KRUMVÍŘ A KLOBOUKY U BRNA**

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Josef Jodas
Olomouc 2010

Počet znaků: 109 781

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, pouze s pomocí literatury, která je uvedena níže.

Děkuji doc. PhDr. Josefu Jodasovi za odborné vedení diplomové práce, poskytování cenných rad i připomínek, učitelům i žákům Základní školy a Gymnázia v Kloboukách u Brna za pomoc a ochotu při vyplňování dotazníků.

Obsah

1. Úvod	7
2. Předmět a cíl práce	7
2.1. Sbíráání materiálu a metody výzkumu	8
2.2. Informace o respondentech	9
3. Charakteristika oblastí	11
3.1. Krumvíř	11
3.2. Morkůvky	12
3.3. Klobouky u Brna	12
4. Charakteristika nářečí	13
4.1. Dolské nářeční typy	14
4.2. Nářeční skupina středomoravská (hanácká)	14
4.3. Nářečí a pronikání obecné češtiny	16
5. Závěry bakalářské diplomové práce	18
6. Nářeční prvky s vysokou frekvencí	19
6.1. Úženi: Změna <i>é > í</i>	20
6.1.1. Úženi <i>é > í</i> v základu slov	20
6.1.2. Úženi <i>é > í</i> u sloves	21
6.1.3. Úženi <i>é > í</i> u adjektiv	21
6.2. Změna <i>y > ej</i> u adjektiv	22
6.3. Přehláska <i>'a > ě (> e)</i> u substantiv.....	23
6.3.1. Interference u maskulin typu <i>do kopce – do kopca</i> v genitivu singuláru	23
6.3.2. Genitiv a akuzativ singuláru maskulin	23
6.3.3. Nominativ singuláru feminin typu <i>růže – růža</i>	24
6.4. Přehláska <i>'a > ě (> e)</i> u adjektiv.....	24
6.4.1. Nominativ singuláru přivlastňovacího zájmena <i>moje</i>	24
6.4.2. Nominativ singuláru přivlastňovacího zájmena <i>náš</i>	24
7. Nářeční prvky variantní (s rozkolísanou frekvencí)	25
7.1. Přehláska <i>'u, ú > i, í</i> u sloves.....	25
7.1.1. Tvary nepravidelného slovesa <i>chtít</i> ve 1. os. sg. ind. prez.....	25
7.1.2. Tvary nepravidelného slovesa <i>vědět</i> ve 3. os. pl. ind. prez.....	26

7.1.3. Přehláska v koncovkách sloves ve 3. os. pl. prez.....	26
7.2. Přehláska <i>´u, ú > i, í</i> u substantiv.....	27
7.2.1. V základu slova.....	27
7.2.3. V koncovkách akuzativu singuláru feminin.....	28
7.2.4. V koncovkách instrumentálu singuláru feminin.....	28
7.2.5. V koncovkách lokálu singuláru maskulina <i>moře</i>	29
7.2.6. Instrumentál singuláru osobního zájmena <i>ona</i>	29
7.3. Změna <i>ú > ou</i>	30
7.3.1. V základu substantiv.....	30
7.3.2. V koncovkách substantiv ženského rodu instrumentálu singuláru	30
7.3.3. V koncovkách adjektiv ženského rodu akuzativu singuláru.....	31
7.3.4. V koncovkách sloves ve 3. osobě plurálu indikativu přítentu.....	31
8. Nářeční prvky, kde se projevila značná rozkolísanost mezi jednotlivými obcemi..	32
8.1. Substantiva končící na <i>-s, -z, -l</i>	32
8.2. Koncovka v gen.sg. <i>-a x -u</i> u neživotných tvrdých maskulin.....	32
8.3. Koncovky <i>-ím, -ích x -ám, -ách</i> v dativu a lokálu plurálu feminin	33
8.4. Přivlastňovací zájmeno <i>můj</i>	34
8.5. Ukazovací zájmeno <i>ten</i> v genitivu singuláru	35
8.6. Ukazovací zájmeno <i>to</i> v genitivu plurálu	35
8.7. Přivlastňovací adjektiva typu <i>bratrův/bratruj</i>	36
9. Výrazné rozdíly mezi dolskou a hanáckou oblastí.....	37
9.1. Akuzativ singuláru maskulina <i>předseda</i> a vlastního jména <i>Franta</i>	37
9.2. Instrumentál singuláru maskulina <i>starosta</i>	37
9.3. Typ <i>konev, mrkev – konva, mrkva</i>	38
9.4. Koncovky v instrumentálu plurálu osobního zájmena <i>on</i>	39
9.5. Protetické <i>v-</i>	39
9.6. Moravská krátkost.....	39
9.6.1. Moravská krátkost u substantiv.....	40
9.6.2. Jednoslabičné infinitivy.....	40
9.7. Změna <i>ý > ej > é</i> v základu slov.....	40
9.8. Rozdíly vyplývající z neprovedení přehlásek <i>u > i</i>	41
9.8.1. Akuzativ singuláru osobního zájmena <i>ona</i>	41

10. Nářeční prvky periferní.....	42
10.1. Změna <i>ú > ou > ó</i>	42
10.1.1. V kmeni substantiv	42
10.1.2. Ve flektivních koncovkách substantiv.....	42
10.2. Změna <i>´u > i > o</i> u substantiv	42
10.3. Koncovky <i>-ijó, -ajó, -ó</i> u sloves	43
10.4. Změna <i>ý > ej > é</i> u adjektiv	44
10.5. Protetické <i>h-</i>	45
10.6. Podoby bez <i>j-</i>	45
10.7. Měkkost substantiv typu <i>host, kořen, loket</i>	45
11. Lexikální jevy.....	47
12. Závěr.....	67
13. Anotace.....	70
14. Použitá literatura.....	71
15. Seznam příloh.....	72
Příloha 1.: Dotazníky	
Příloha 2.: Mapy	

1. Úvod

V současné době dialekty rychle zanikají a v mluvě obyvatel se pozvolna prosazují nivelizační tendence, a to zejména v mluvě nejmladší generace. I přes tendenci k nivelizaci jazyka lze v běžně mluveném jazyce stále ještě vysledovat některé nářeční prvky.

Tato práce je zaměřena na popis regionálně příznakových prvků v mluvě mládeže v obcích Klobouky u Brna, Morkůvky a Krumvír. Jedná se o jevy patřící do dolského i hanáckého nářečí. Dotazníkový výzkum byl realizován na Základní škole a na Městském víceletém gymnáziu v Kloboukách u Brna, které sídlí ve stejné budově. Kromě toho, že školu navštěvují žáci z Klobouk u Brna, dojíždí sem také mnoho žáků z okolních obcí. My jsme si pro náš výzkum zvolili dolské obce Krumvír a Morkůvky. A protože nejvíce žáků na uvedené škole je z Klobouk u Brna, rozhodli jsme se výzkum rozšířit i o některé nářeční prvky hanácké.

Mezi výše zmíněnými obcemi existují těsné vztahy, které vyplývají z mnoha sociálních propojení. Vzhledem k hranici obou nářečních oblastí může docházet k ovlivňování nebo stírání výrazných nářečních rozdílů dolských a hanáckých.

Tato práce vychází částečně z bakalářské práce *Současný stav nářečí na severním Břeclavsku*¹, obhájené v roce 2006. V ní jsme se snažili přispět k hlubšímu poznání jazykové situace v dolských obcích Brumovice a Kobylí na Moravě.² Výzkum byl prováděn pouze u mladé generace. Předpokládali jsme, že nářeční jevy budou u žáků základních škol na ústupu. Tento předpoklad se částečně naplnil. Dalším předpokladem bylo, že odlišné dolské oblasti se budou vzájemně ovlivňovat. Tuto hypotézu se však prokázat nepodařilo.

2. Předmět a cíl práce

V diplomové práci jsme se zaměřili na vybrané regionálně příznakové prvky nářečí dolského a hanáckého. Jedná se především o typické znaky pro uvedené oblasti, a také o společné nářeční znaky (popř. nářeční prvky celomoravské).

¹ Hánová, P.: *Současný stav nářečí na severním Břeclavsku*. Olomouc 2006.

Cílem práce je doložit na širším materiálu jaké jsou vývojové tendence v uvedených obcích, a to jak z hláskoslovné a tvaroslovné stránky, tak i z hlediska lexikální zásoby. Současně srovnáním dvou nářečních úzů zjistíme, zda si žáci zachovávají své odlišnosti nebo se vyvíjí pouze jeden společný úzus. Zajímá nás také rozsah izoglos, které prochází danou oblastí, tedy nářeční prvky vymezující příslušnost obcí k nářeční skupině dolské nebo hanácké.

Oproti bakalářské práci nevycházíme pouze z tradičního dělení rovin na hláskoslovnou a tvaroslovnou, ale zabýváme se nejprve nářečními prvky s vysokou frekvencí, poté nářečními prvky variantními a v další kapitole jsou zaznamenány nářeční prvky dělící nářeční oblast hanáckou a dolskou. Na závěr zmiňujeme prvky ustupující nebo zcela periferní.

V úvodní části práce je předmětem našeho zkoumání především rovina hláskoslovná a tvaroslovná ve druhé polovině se zabývá stránkou lexikální. Jedná se zejména o frekvenci vybraných moravismů a také o porozumění některým specifickým nářečním výrazům. Část tohoto výzkumu vychází z článku E. Minářová a E Müllerové.³ Snažíme se zachytit rozdíl ve frekvenci užívání výrazů typických pro českou jazykovou oblast (ČJO) a výrazů typických pro moravskou jazykovou oblast (MJO) a tu následně srovnat s již provedeným výzkumem.

2.1. Sběrání materiálu a metody výzkumu

K získání jazykového materiálu nám sloužila především metoda dotazníková. Pro zkoumání heterogenní nářeční oblasti je tato metoda vhodnější než metoda přímého výzkumu formou zvukových nahrávek. Pro výzkum lexikální zásoby (ať už její aktivní, nebo pasivní znalosti) je dotazníková metoda také nezbytná. Na rozdíl od přímého dotazování je dotazníková metoda rychlejší, ekonomičtější a umožňuje získat najednou velké množství dat odrážejících celý jazykový systém. Tato data jsou navíc u každého respondenta totožná, lze je tedy snadno porovnávat a hodnotit. Dotazovaný má navíc možnost vybírat z více odpovědí, případně k jednotlivým položkám dotazníku doplňovat prvky v něm neobsažené.

³ Minářová, E. - Müllerová, E.: Odlišnosti českého a moravského regionu ve slovní zásobě. In: Dynamika současné češtiny z hlediska lingvistické teorie a školské praxe. Praha 1987, s. 177 – 185.

V této práci byly použity celkem dva dotazníky. První dotazník byl zaměřen především na nářeční jevy hláskoslovné a tvaroslovné, druhý dotazník byl zaměřen na stránku lexikální. První dotazník jsme sestavili podle vzoru, který jsme použili při výzkumu k bakalářské práci. Dotazník byl pro tuto práci částečně upraven. Několik položek v dotazníku bylo změněno, několik tvarů bylo z dotazníku vypuštěno. O další tvary byl dotazník rozšířen (rozšíření se týkalo tvarů středomoravských, resp. hanáckých).

Součástí obou dotazníků byly základní socio-demografické údaje: jméno, věk a současné bydliště žáků, místo původu jejich rodičů a místa delších pobytů, které by mohly nějak významně ovlivnit jejich řečový úzus.

První část dotazníku 1 se skládá z vět, kde jsou kurzívou vyznačeny spisovné tvary i nářeční varianty jednotlivých tvarů slov. V další části jsou uvedeny samostatné lexémy (spisovné i nespisovné). Zde měli žáci opět vybrat jednu variantu (nebo i více variant), popřípadě doplnit jiný výraz nebo tvar. Ve třetí části měli dotazovaní doplnit chybějící tvar do vět. Ve čtvrté části dotazníku měli žáci uvést požadovaný výraz v náležitém tvaru. (Poslední dvě části jsou zaměřeny převážně na tvarosloví.) Dotazník obsahuje také krátkou část lexikální. Respondenti měli na vyplnění dotazníku jednu vyučovací hodinu, tento čas byl pro žáky dostačující, všichni zvládli vyplnit obě strany zadaného dotazníku.

Druhý dotazník byl zaměřený na stránku lexikální a byl rozdělen na dvě části, které byly žákům předloženy odděleně. Výrazy byly zvoleny z několika pramenů. Pro první část dotazníku byly zdrojem České jazykové atlasy 1, 2, 3 a 5 a také článek E. Minářové a E. Müllerové.⁴ Do druhé části tohoto dotazníku jsme zařadili nářeční výrazy z Českých jazykových atlasů 1. a 2. a také výrazy, jež byly zkoumány v bakalářské práci. Zadání však bylo odlišné. Žáci z kobylské školy měli uvést, co znamenají jednotlivé výrazy, respondenti z kloboucké školy měli za úkol napsat, zda uvedené výrazy znají a jestli je užívají i v běžné mluvě.

2.2. Informace o respondentech

Mladší lidé většinou přicházejí častěji do styku s příslušníky jiných nářečí než lidé starší a také jsou více ovlivňováni spisovnou češtinou, kterou slyší ve školách nebo i v jiných vzdělávacích zařízeních. Proto u této mladé generace výrazné nářeční prvky

⁴ Minářová, E. - Müllerová, E.: Odlišnosti českého a moravského regionu ve slovní zásobě. In: Dynamika současné češtiny z hlediska lingvistické teorie a školské praxe. Praha 1987, s. 177 – 185.

postupně mizí. V této práci jsme se zaměřili pouze na mladou generaci ve věku od 12 do 16 let, tedy na žáky sedmé až deváté třídy. Jedná se o žáky, kteří navštěvují Základní školu nebo Městské víceleté gymnázium v Kloboukách u Brna. Tuto školu jsme zvolili proto, abychom mohli zkoumat vybrané nářeční prvky ve školním kolektivu a zjistit tak, do jaké míry se žáci přizpůsobují nářečnímu úzu svých spolužáků. Zejména u žáků z Morkůvek může být tato asimilace výrazná, protože navštěvují v Kloboukách u Brna již mateřskou školu. Výše zmíněné dolské obce jsou s Kloboukami u Brna propojeny velmi těsně i jinak. Žáci zde navštěvují různé kroužky a mají tady i četné mimoškolní aktivity. V Kloboukách u Brna je mnoho služeb, zdravotní středisko, lékárna nebo městský úřad.

Dotazníky byly přeloženy v osmi třídách na základní škole, celkem 160 žákům a ve čtyřech třídách gymnázia, celkem 98 studentům. Protože dotazníky vyplňovali vždy všichni žáci ve třídě, získali jsme materiál i od žáků z dalších obcí⁵. Nevyhovující dotazníky jsme z našeho výzkumu vyřadili. Do této práce bylo zpracováno 195 dotazníků, počet respondentů ze základní školy byl 140, z gymnázia 55. Vyplnění dotazníků se zúčastnilo 85 chlapců a 110 dívek, ale neprokázala se žádná rozdílnost v zachovalosti nářečí na základě odlišnosti pohlaví. Několik respondentů pocházelo z obce Bohumilice, což je místní část Klobouk u Brna a také z připojené obce Kašnice. (V následujícím textu uvádíme tyto respondenty souhrnně pod obec Klobouky u Brna.)

Počet respondentů z jednotlivých obcí a škol byl následující:

	Klobouky u Brna	Morkůvky	Krumvůř
Základní škola	56	55	31
Gymnázium	25	11	17

Na utváření jazykového úzu mladé generace mají vliv především jejich rodiče. Při rozboru získaného materiálu jsme si všimli původu otce i matky. Místa, odkud pochází rodiče, neuvádíme jednotlivě, ale dělíme je do několika širších skupin (zajímá nás především nářeční původ rodičů, nikoli konkrétní kraj nebo obec).

Klobouky u Brna	
Oba rodiče pocházejí z Klobouk u Brna	32
Jeden rodič pochází z Klobouk u Brna, druhý z jiné hanácké obce	23

⁵ Další obce byly: Borkovany, Čejč, Mutěnice, Brumovice, Telnice, Brno, Terezín.

Oba rodiče pocházejí z jiné hanácké oblasti	10
Jeden rodič pochází z hanácké oblasti, druhý z jiné nářeční oblasti	8
Oba rodiče pocházejí z jiné nářeční oblasti	6
Neuvedeno	2

Morkůvky	
Oba rodiče pocházejí z Morkůvek	20
Jeden rodič pochází z Morkůvek, druhé z jiné dolské obce	18
Oba rodiče pocházejí z jiné dolské oblasti	12
Jeden rodič pochází z dolské oblasti, druhý z jiné nářeční oblasti	7
Oba rodiče pocházejí z jiné nářeční oblasti	8
Neuvedeno	1

Krumvív	
Oba rodiče pocházejí z Krumvíře	31
Jeden rodič pochází z Krumvíře, druhé z jiné dolské obce	7
Oba rodiče pocházejí z jiné dolské oblasti	2
Jeden rodič pochází z dolské oblasti, druhý z jiné nářeční oblasti	7
Oba rodiče pocházejí z jiné nářeční oblasti	1

Všichni respondenti žijí delší dobu nebo od narození v místě svého současného bydliště. U většiny z nich pocházejí také oba rodiče ze sledované oblasti nebo z jejího blízkého okolí.

O vyplnění dotazníků, zaměřených na lexikum jsme požádali stejné žáky na obou školách. Dotazníky vyplnilo celkem 176 žáků, do našeho výzkumu bylo zařazeno pouze 100 řádně vyplněných dotazníků, které vyplnili žáci pouze ze sledovaných obcí.

Počet respondentů z jednotlivých obcí a škol byl následující:

	Klobouky u Brna	Morkůvky	Krumvív
Základní škola	28	24	18
Gymnázium	12	6	12

3. Charakteristika sledované oblasti

3.1. Krumvív

Krumvív je malá vinařská obec na jihu Moravy. Leží na hlavní silnici mezi Brnem (asi 40 km od Brna) a Hodonínem a má přibližně 1100 obyvatel. Od Morkůvek je vzdálen

asi 4 km na severovýchod a Klobouky u Brna leží 4,5 kilometry severně. Na jihovýchod obecního katastru v minulosti dosahovalo Kobylské jezero. Severovýchodně od obce byla vyhlášena přírodní rezervace Louky pod Kumstátem.

Vesnice vznikla někdy v první polovině 19. století podél důležité komunikace směřující od uherské hranice k Brnu. Základem jména Krumvív je německé Grünwitten.

Krumvív leží na etnografické hranici Slovácka a Hanácka v regionu tzv. brněnského Kloboucka, žije dodnes čilými folklórními tradicemi. Poslední srpnovou neděli se ve vsi konají tradiční krojové Bartolomějské hody a v plesovou sezónu bývá pořádán krojový ples. Tento vztah občanů celé vsi k lidovým tradicím vedl k tomu, že se zde od roku 1976 vždy v červnu konají národopisné slavnosti Kraj beze stínu, na nichž se prezentují národopisné soubory z přechodné hanácko-slovácké oblasti. K zajímavým stavbám v obci patří kostel svatého Bartoloměje, který byl postaven v letech 1869-1870. U kostela stojí památkově chráněný kříž z roku 1872 a také kaple sv. Cyrila a Metoděje.

3.2. Morkůvky

Obec Morkůvky leží v údolí potoka Haraska. V současnosti mají Morkůvky asi 470 obyvatel. Je to tedy malá vesnička, ale významná pro svou polohu mezi obcemi Brumovice, Boleradice a Klobouky u Brna. Morkůvky leží směrem na jih od Krumvíře (asi 8 kilometrů) i od Klobouk u Brna. Vzdálenost od Klobouk u Brna je 3,7 kilometrů.

Morkůvky patří ke staré sídelní oblasti vzniklé již z doby velkomoravské. Dříve se zde nacházela zaniklá středověká ves Topolany, která zde podle archeologických nálezů existovala někdy mezi 9. -13. stoletím. Současná ves, která je v písemných pramenech poprvé doložena asi až roku 1356, a která patřila ke zboží bolederického, má nejspíš starší kořeny. Až do konce 18. století byly Morkůvky spojeny s Kloboukami. V roce 1992 vznikl (jako pobočka kloboucké Diakonie) týdenní stacionář pro mentálně postižené děti, který má název Narnie, podle pohádkové země v jedné z knih C. S. Lewise.

3.3. Klobouky u Brna

Dnes žije v Kloboukách u Brna asi 2 000 obyvatel. Ke Kloboukám je připojena vesnička Kašnice a od roku 1986 jsou k nim jako místní část připojeny i Bohumilice. Celá oblast je zemědělského typu, mnoho obyvatel však dojíždí za prací do nedalekého Brna.

Město leží v členité pahorkatině, kterou z části pokrývají pole, ovocné sady i les. Nejstarší výskyt názvu vsi v latinské podobě „in Clobuch“ je z roku 1210. Jedná se ovšem o středověké falzum, jehož obsah je verifikován listinou nesporně pravou z roku 1273, kde je ves psána Clobuk. V obou uváděných listinách se ves počítá k majetku premonstrátského kláštera v Zábrdovicích, jehož zakladatelem byl zemský úředník Lev z Klobouk. V roce 1577 se název městečka objevuje v podobě Horní Klobouky a až ve 20. století se pro zpřesnění začíná používat predikát „u Brna“. Městský statut získaly Klobouky až v roce 1964. Součástí obce je i renesanční zámek z roku 1589. Od roku 1907 je v Kloboukách otevřeno muzeum. Zajímavým turistickým místem je větrný mlýn, který byl v letech 1983 – 1985 renovován a postaven na původním místě, kde stával poslední kloboucký větrák z roku 1748. Dnes je to jeden z mála mlýnů v České republice, který má kompletní vnitřní vybavení a je plně funkční. Od roku 1993 obec založila Osmileté městské gymnázium, navštěvují ho děti z Klobouk i z okolních vesnic.⁶

4. Zařazení nářečí

Nářeční skupina východomoravská (moravskoslovenská) je rozdělena na podskupiny: severní (valašskou, jižní (slováckou), západní (hranicou s kelečským ostrůvkem a dolskou) a jihovýchodní (kopaničářská nářečí).⁷

Nářeční skupina středomoravská (hanácká) se dělí na jižní podskupinu, centrální (severní) podskupinu, západní okrajové úseky a východní středomoravské nářečí.

Hranice středomoravských nářečí proti nářečím východomoravským (izoglosa *é, ó x í/ý, ú*) probíhá západně od Lipníka nad Bečvou a Bystřice pod Hostýnem, východně od Holešova, Kroměříže, Klobouk u Brna a Hustopečí.⁸ Klobouky u Brna leží na jihovýchodní hranici jižní hanácké oblasti. V Českém jazykovém atlase jsme se orientovali podle obcí Boleradice a Kobylí na Moravě. (Boleradice jsou vzdáleny od Morkůvek 4,3 kilometrů západně, obec Kobylí se nachází 9 kilometrů jižně od Morkůvek.)

Klobouky u Brna spadají do jižní středomoravské podskupiny. „Ta zaujímá značnou část jz. a již. Moravy, zhruba v prostoru východně od Moravských Budějovic, Třebíče,

⁶ Kordiovský, E., Danihelka, J.: Brána do kraje. Mikulov 1999.

Kol. autorů: Malebné Kloboucko. Klobouky u Brna 1995.

⁷ Lamprecht, A. České nářeční texty. Praha 1976, str. 214.

⁸ Tamtéž, str. 13.

Velkého Meziříčí a Kunštátu, za Boskovice a Vyškov, téměř po Slavkov u Brna, dále k jihu po Dambořice a k hranici nářečí východomoravských. Hranice této podskupiny proti okrajovým úsekům na západě i na východě tvoří izoglosy změna *y, u* v *e, o* totožné se starým *e, o*, popř. jen změny $y > e$, na severovýchodě pak proti centrální (severní) podskupině hranice centrálně střmor. sedmičlenného souboru krátkých samohlásek (...).“⁹

V této podskupině existuje řada rozdílů, tyto rozdíly vyplývají z toho, že západnější části nářečí mají v nestejném územním rozsahu stav shodný s českými nářečími v užším smyslu, kdežto východnější nářečí se shodují s nářečími východomoravskými.¹⁰

4.1. Dolské nářeční typy¹¹

„Oba nejvýraznější znaky, tvořící hranice dolských nářečí, t. j. střídnice za staré i novější *y (í), ú* a za staré *aj*, rozčleňují zároveň dolská nářečí ve čtyři základní typy.“¹²

Oblast, zkoumaná v této práci patří k typu třetímu. „V typu třetím je za staré i pozdější *ú* vždy *ú (súsed, sú..., rúža...)*, avšak *y* se objevuje v omezeném rozsahu, jen v jistých případech, dvojhláska *ej: hodnej srejček* nebo *hodnej stríček, silnej bík; (...)* Za staré *aj* je *ej* a rovněž tak za staré *ej: dej, nejstarší, o tej ženskej*).

Typ III tvoří v dolské oblasti zase dva od sebe izolované ostrovy. Severní z nich sousedí od západu s jižním ostrovem typu II (...) na západě je pak hranice hanáčtiny.“ Část obcí tohoto III. typu má hanácké *é (hodné stréček/stríček, silné bík)*. Jižní ostrov typu III zaujímá celou jižní část dolské oblasti počínajíc Krumvířem, patří sem také Morkůvky, Brumovice, Kobylí, Čejkovice, Vrbice, Bořetice, Němčičky, Velké Pavlovice, Rakvice a Šakvice.¹³

4.2. Hranice nářečí

Nářečí se diferencovala v dobách omezeného pohybu obyvatelstva. Po zrušení nevolnictví docházelo k většímu pohybu obyvatelstva ve smyslu geografickém i sociálním. Tento pohyb s sebou přinesl bezprostřední jazykový kontakt lidí pocházejících

⁹ Bělič, J.: Nástin české dialektologie. Praha 1972, str. 246.

¹⁰ Tamtéž, str. 247.

¹¹ V příloze 2 je připojena mapa, č. 2.

¹² Bělič, J.: Dolská nářečí na Moravě. Praha 1954, str. 14.

¹³ Tamtéž, str. 15.

z různých míst a různých sociálních vrstev, nositelů rozdílných nářečí a různě obeznámených s kulturní varietou jazyka. Na Moravě a ve Slezsku obyvatelstvo pociťuje pevnou vazbu k půdě a migrace obyvatelstva je zde slabší. Proto se zde nářeční diference udržela déle než v Čechách.¹⁴

Nářečí je zachováno především na vesnicích, a to zejména u starší generace. Starší občané většinou bydlí celý život v jedné obci (nebo v blízkém okolí), tedy v jedné nářeční oblasti. Mladší lidé jsou častěji ve styku s jinými nářečími a také se spisovnou češtinou, u nich jsou nářeční prvky na ústupu. Podobně tomu je zejména u vysokoškolsky vzdělaných lidí, ti jsou ve styku se spisovnou češtinou nejčastěji.

Na dolské území se zasahovaly jazykové změny vytvářejících společné charakteristické znaky celé západní (česko-hanácké) skupiny nářečí, doznávaly zde a střetaly se s vlnami jižních změn, šířících se z východu. Od západu přicházely až do nářečí dolských ve větší nebo menší míře přehlásky $\acute{a} > \acute{e}$, $aj > ej$, $u > i$, úžení, diftongizace starého $ú$ a y (i), od západu mizí dvojice $t - l$ atd. Nářečí moravskoslovenská (slovácká) zachovávají starší stav, do oblasti dolské zasáhly hláskové změny výrazně. V základních diferenčních jevech tvaroslovných stojí dolská oblast mezi západem a východem.¹⁵

„Jednotlivé znaky daného nářečí nemají zpravidla stejný zeměpisný rozsah. Většinou se hranice jevů různě kříží. (...) Území, které je takto vymezeno, na kterém se tedy vyskytují všechny znaky daného nářečí, označujeme jako jádro dialektu. Hranice mezi sousedícími nářečími nejsou zpravidla příliš ostré. Někdy jsou i velmi plynulé přechody z jednoho nářečí do nářečí sousedního – mluvíme potom o přechodných pásech.“¹⁶ Dolská nářečí tvoří přechodný pruh mezi nářečími moravskoslovenskými (slováckými) a hanáckými. Jaromír Bělič v publikaci Dolská nářečí na Moravě uvádí: „Mezi obyvatelstvem není termín ‚dolský‘ na většině území vůbec znám. Příslušníci dolských nářečí jsou od sousedních Hanáků pokládáni většinou za Moravské Slováky, od Slováků zase za Hanáky; místy jim posměšně říkají ‚Češi‘. Důvodem je to, že některé charakteristické rysy jistých částí dolštiny se shodují se znaky nářečí českých v užším

¹⁴ Krčmová, M.: In: Daneš, F. a kol.: Český jazyk na přelomu tisíciletí. Praha 1997, str. 165.

¹⁵ Bělič, J.: Dolská nářečí na Moravě. Praha 1954, str. 189.

¹⁶ Cuřín, F. a kol.: Vývoj českého jazyka a dialektologie. Praha 1975, str. 162.

slova smyslu. Doláci sami se nepočítají ani k Hanákům, ani k Slovákům, i když těm se cítí blíže.¹⁷

4.3. Nářečí a pronikání obecné češtiny

Již ve starších dialektologických monografiích se hovoří o ústupu nářečních jazykových prvků. Tento jev je patrný zejména u mladší generace, která je ovlivňována spisovnou češtinou, ale také jinými nářečími.

Mluvčí upouštějí především od nápadných znaků svého nářečí a přizpůsobují se mluvě většiny v daném prostředí (znaky méně nápadné se zachovávají). Z výraznějších znaků různých nářečí zpravidla pak snáze ustupují jevy příznačné jen pro menší úseky, kdežto znaky společné velkým oblastem bývají odolnější, protože mezinářeční styk mimo pomezí pásy převážně probíhá v rámci jednotlivých nářečních skupin. Tímto způsobem vznikají v rámci jednotlivých nářečních skupin neutralizovaná tzv. obecná nářečí neboli interdialekty, které zachovávají jenom základní znaky společné téměř celé skupině.¹⁸

Stabilním interdialektem je obecná čeština. Pro svou relativní ustálenost a díky poměrně značné blízkosti spisovné češtině je obecná čeština většinou odolnější než jiné interdialekty a v oblasti českých nářečí v užším slova smyslu se jí často užívá též ve funkci hovorové spisovné češtiny.¹⁹ Termín obecná čeština podrobně analyzuje Marie Krčmové ve stati *Termín obecná čeština a různost jeho chápání*.²⁰ Zde autorka cituje některé definice a také uvádí, že termín obecná čeština bývá často nahrazován pojmy obecná mluva, obecný/běžně mluvený jazyk, mluvená čeština atd. V knize *Český jazyk na přelomu tisíciletí*²¹ uvádí Marie Krčmová ještě jiná chápání obecné češtiny: Označení „obecná čeština“ se užívá v české tradici již poměrně dlouho. Jako „obecné“ byly (a v běžném povědomí jsou i dnes) hodnoceny především jednotlivé výrazy, které užíval „obecný lid“, tedy lid bez vyššího vzdělání. „Obecná čeština“ v tomto pojetí stála v protikladu k vyšší, kultivovanější češtině spisovné.

¹⁷ Bělič, J.: Dolská nářečí na Moravě. Praha. 1954, str. 10.

¹⁸ Bělič, J., Nástin české dialektologie. Praha 1972, str. 324.

¹⁹ Tamtéž, str. 325.

²⁰ Krčmová, M.: Termín obecná čeština a různost jeho chápání. In Hladká, Z. – Karlík, P.: Čeština- univerzália a specifika. Brno, 1999.

²¹ Krčmová, M.: Současná běžná mluva v českých zemích. In. Daneš, F.: Čeština na přelomu tisíciletí. Praha 1997, str. 165.

„Sledujeme-li národní jazyk jako celek, nelze specifika obecné češtiny redukovat na pouhou (celonárodní) vrstvu slovní zásoby. Obecnou češtinu zde chápeme především jako výsledek nivelizace nářečí Čech, které se dotýká všech jazykových rovin.“ Za její typické hláskoslovné a tvaroslovné rysy se pokládá zejména foném *í* na místě staršího *é* v kmeni českých slov a v koncovkách (*mlíko, nový auto, malýho psa*), protetické *v-* před *o-* na počátku slabiky (*von, vodnese*), *ej* na místě staršího *í* (*mejdlo, novej kabát, v červenejch šatech*), zánik *-l* v minulém přičestí po souhlásce (*čet, odvez*), unifikovaná koncovka *-ma* v 7. pádě množného čísla všech typů sklonění (*tvýma novinama, vašima stolama, třema kuřatama*), unifikace tvarů přídavných jmen v 1. pádě množného čísla (*dobry žáci, výrobky, knížky, kola*).²² Tyto rysy se objevují také na území Moravy. Kromě jiných oblastí se vyskytují právě na dolském území. Zejména *ej* (převážně v koncovkách přídavných jmen, v části dolské oblasti – typ I – i v kmeni slov) a také foném *í*.

V současné době je obecná čeština hojně využívána v masmédiích (v mluvených projevech komentátorů, moderátorů nebo v televizních seriálech, filmech a jiných pořadech). Obecná čeština se objevuje i v beletrii nebo v psané publicistice. Také díky tomuto širokému vlivu se hovoří o pronikání obecné češtiny na Moravu a do Slezska. Podle našeho názoru se obecná čeština do této oblasti nešíří. V naší sledované oblasti panuje spíše negativní stanovisko k některým obecně českým prvkům. Mediální komunikace je určena zejména k pasivnímu přijetí, jejím poslechem tedy nedojde k rozšíření určitého typu vyjadřování.

„Vzdor dřívějším představám se na Moravu a do Slezska obecná čeština jako celek nešíří, její přítomnost v západní a zčásti i střední části Moravy je omezena jen na několik prvků, jichž se ovšem užívá s výrazně nižší frekvencí a s odlišnou funkcí. Tedy zřetelně jinak než v autentických projevech každodenní komunikace v Čechách. Příznačné přitom je, že ty obecně české prvky, jež nemají žádnou oporu v domácím nářečním podkladu, se v běžné mluvě i nadále téměř vůbec neuplatňují (odsouvání koncového *-l* v tvarech mužského rodu přičestí minulého, unifikované tvary nominativu plurálu typu *ty dobrý*), a ty, jež tam jsou v důsledku historického vývoje v omezeném územním rozsahu již zakotveny, ze svého domovského areálu ... neexpandují (protetické *v-*, deklinační formy bez, k, v *tý dobrý/ty dobrý*).“²³ V našem výzkumu v bakalářské práci se tato skutečnost

²² Krčmová, M.: Současná běžná mluva v českých zemích. In: Daneš, F.: Čeština na přelomu tisíciletí. Praha 1997, str. 167.

²³ Jodas, J.: Co je to pražská čeština? In: Ty, já a oni v jazyce a literatuře. Ústí nad Labem 2009, str. 376-379.

opravdu potvrdila. Přesto, že protetické *v-* se objevuje i v části dolského území a jeho vliv by se mohl projevit také díky obecné češtině, není tento jev na zkoumaném území obvyklý.

5. Závěry bakalářské diplomové práce

Cílem bakalářské diplomové práce byl popis a rozsah vybraných regionálně příznakových hláskoslovných a tvaroslovných prvků ve dvou obcích Brumovice a Kobylí, které náleží do dolské oblasti. Všechny nářeční jevy byly zkoumány především dotazníkovou metodou, a to pouze u mladé generace (u žáků navštěvujících Základní školu v Kobylí věku 12-15 let). Výsledky byly srovnávány s odbornou literaturou. Z uvedených závěrů vyplývá, že zachovány jsou zejména nářeční prvky celomoravské.

K nářečním rysům silně zastoupeným náleží tvary pomocného slovesa *být* ve 2. osobě singuláru préterita (jde o tvary *díval ses, koupilas to*). Velmi frekventované jsou také tvary substantiv se zúženým *-í-* (*mlíko, polívka*) v kmeni substantiv (asi 75 %). Podíl zúžených tvarů u sloves byl nižší, většina respondentů (60,2 %) preferuje spisovnou variantu (*péct, téct*). Diftong *ej* v absolutním konci adjektivních tvarů si u obou adjektiv zvolilo přes 70 % žáků. Stabilní pozici mají též substantiva typu *konva, mrkva* (přes 84 %).

Vysokou frekvenci mají i nepřehlasované tvary *volajú*, (72,1 %) a *chcu* (60 %). Přehláska *u > i* v základu slova byla značně nepravidelná. Tento fakt jistě souvisel s výběrem lexémů popřípadě konkrétních tvarů do dotazníku. Spisovným koncovkám u substantiv dává přednost asi polovina respondentů, u sloves žáci preferují spíše koncovky nespisovné. Stálým nářečním prvkem je také moravská krátkost u substantiv (*žaba* 77,1 %, *blato* 71,5 %, *mak* 55,9 %). Krátkost u jednoslabičných infinitivů se vyznačuje vyšší rozkolísaností (*byt* 42,9 %, *umyt* 51,5 %). U zájmen převažují typicky regionální varianty: *mně* 62,9 %, *moja* 54,3 %.

K slabě zastoupeným nářečním prvkům lze zařadit nespisovné podoby substantiv, jejichž slovní základ končí na *-s, -z, -l, ve stodoli, v masi, v lesi*. Koncovka *-ma* u substantiv mužského rodu v instrumentálu plurálu je zachována v 39 %. Podobně je tomu i u nespisovné podoby přivlastňovacího adjektiva *bratruj* (asi 34 %)

Nářečními jevy ustupujícími jsou: podoby bez *j*- (*iskra*: 12,8 %) a měkkost substantiv typu *kost', nit', deň* (méně než 10 %). Velmi nízká frekvence byla zaznamenána u tvarů s protetickým *v*- (*vokno*: 14,2 %).

K jevům s nejnižší frekvencí patří: tvary sloves *bejt, mejt a volaj*, instrumentál plurálu zájmena *on* ve tvaru *nima*. Také nadnářeční tvary *nerozumijou a vijou* náleží k prvkům s nejnižší frekvencí.

Do dotazníku bylo zařazeno několik specifických regionálních nářečních výrazů (*střechýl, turkyň, firháňky, putra, legátka, pútec, šráky, lata*). Většina těchto nářečních výrazů je příslušníkům mladé generace poměrně známá, ale některá méně frekventovaná slova ze slovníku mládeže postupně mizí, tj. *střechýl (rampouch), putra (máslo), pútec, (pěšinka)*. Lepší znalost u většiny výrazů projeví žáci z Kobyly. Součástí lexikální stránky dotazníku byly otázky, kde žáci měli doplnit výraz, který užívají pro *dudlík* (dětské šidítka s kroužkem), plod angreštu a sluněčko sedmitečné. Zde se u informátorů projevila velká variantnost v odpovědích, zejména na první otázku. Žáci uváděli názvy: *dudlík, dudek, cucek, cumel, dudel, dudoš*. Žádná z odpovědí se neshodovala s tím, co uvádí Český jazykový atlas 1.

6. Nářeční prvky s vysokou frekvencí

V následujících kapitolách se budeme věnovat vyhodnocení dotazníkového výzkumu. Jednotlivé regionálně příznakové prvky řadíme především podle průměrné frekvence. Pro názorné srovnání uvádíme výsledky výzkumu ze všech obcí společně a většinou je řadíme do tabulek.

Nejvyšší frekvenci nářečních tvarů jsme dle očekávání zaznamenali u prvků celomoravských. Procentuální výsledky měly u těchto prvků téměř vždy vzestupnou tendenci směrem na východ. To znamená, že v Krumvíři byla frekvence nářečních tvarů vždy nejvyšší a v Koboukách u Brna (velmi často) nejnižší.

Taková tendence se objevuje v této práci častěji a je nejspíš ovlivněna několika faktory. U nářečních jevů, které nejsou charakteristické pro hanáckou oblast, je jejich nízká frekvence logická. U regionálně příznakových prvků celomoravských je možno nižší frekvenci objasnit městským charakterem Klobouk u Brna. V mluvě žáků z Morkůvek můžeme také vysledovat odklon od nářečních podob, přestože jsou malou

vesnicí. Jedním z důvodů může být poloha této obce. Morkůvky leží na hranici dolské a hanácké nářeční oblasti. (Hanácké obce Klobouky u Brna a Boleradice jsou vzdáleny pouze několik kilometrů, stejně tak dolská obce Brumovice.) I když jsou Morkůvky obcí dolskou, jsou sociálně více spojeny z Kloboukami u Brna. Děti navštěvují v Kloboukách u Brna jak mateřskou školu, tak i základní nebo později střední školu. Také zde tráví mnoho času při mimoškolních aktivitách. Proto je jejich mluva ovlivňována již od útlého věku především dětmi z Klobouk u Brna, kterých je většinou ve třídách více než dětí z ostatních obcí.

6.1. Úženi: Změna *é* > *í*

Na rozdíl od spisovné češtiny nastalo úženi v českých nářečích v užším slova smyslu, ve středomoravské oblasti a také v okrajových úsecích východomoravské skupiny.²⁴ V nářečích dolských se úženi uskutečnilo nepravidelně. Západnější části dolských nářečí a v nejjižnější části (mimo Podivín) je *í* za starší *é*. Toto zúžené *í* se vyskytuje až po hranici moravské slovenštiny. Také v sousední hanáčtině je *í* za *é* (kromě ojedinělých případů, jako např. *chléb, lék, péro*). Ve zkoumané oblasti je obvyklá varianta zúžená v základu substantiv i v absolutním konci adjektiv (*dobří mlíko, dobrího mlíka*).

Kromě těchto případů je nezúžené *é* v infinitivech 1. třídy typu *nést, vést, péct, téct*. V celé nejjižnější části dolské oblasti (mimo Podivín) je *-í-* u *píct, síct, tíct* (až k hranicím hanáčtiny).²⁵

6.1.1. Úženi *é* > *í* v základu slov

Do dotazníku jsme zařadili substantiva *polévka, mléko*. Tato substantiva v příslušných tvarech byla zařazena také do dotazníků k bakalářské práci. Zde (v obcích Kobyly a Brumovice) jednoznačně převažovaly zúžené varianty substantiv (*polívka* 85,7 %, *mlíko* 65,7 %). Výraznější frekvence je i v dalších obcích, které spadají do dolské oblasti. Také v Kloboukách u Brna jsou zúžené varianty dominantní.

²⁴Bělič, J.: Nástin české dialektologie. Praha 1972, str. 98.

²⁵Bělič, J.: Dolská nářečí na Moravě. Praha 1954, str. 63.

	Klobouky u Brna	Morkůvky	Krumvíř
Polívka	84,4 %	95,5 %	98,3 %
Mléko	81,5 %	90,9 %	93,8 %

Tento celomoravský nářeční prvek je zejména v dolské oblasti téměř výhradní. Přestože jsou výsledky výzkumu velmi podobné ve všech obcích, z tabulky je patrná vzestupná frekvence.

6.1.2. Úžení *é > í* u sloves

Do dotazníků jsme zařadili i slovesné tvary *péct/píct, téct/tíct*.

	Klobouky u Brna	Morkůvky	Krumvíř
Píct, tíct	63,9 %	54,5 %	81,2 %

V Krumvíři opět výrazně převažují tvary nespisovné, v Morkůvkách je již patrná větší tendence ke spisovnosti. V Kloboukách u Brna je frekvence zúžených variant nadpoloviční 63,9 %. Jedenáct procent žáků z Klobouk u Brna označilo v dotazníku zúženou i nezúženou variantu.

6.1.3. Úžení *é > í* u adjektiv

V dolské oblasti převládají adjektivní tvary zúžené. Výzkum realizovaný v bakalářské práci ukázal následující frekvenci: *zavřený* 81,4 %, *pohodlný* 65,7 %, *mladýho* 69,6 %. Do dotazníku pro magisterskou práci byla zařazena stejná adjektiva (*zavřené, pohodlné, mladého*).

	Klobouky u Brna	Morkůvky	Krumvíř
Zavřený	74,1 %	59,1 %	81,4 %
Pohodlný	63 %	81,8 %	93,7 %
Mladýho	74,1 %	86,4 %	87,5 %

Do tabulky jsme záměrně zařadili pouze nespisovné podoby adjektiv, aby byla patrná velmi podobná frekvence zúžených tvarů a také opětovná vzrůstající tendence, kdy

nejvyšší výskyt nespisovných tvarů je vždy v Krumvíři, nejnižší je většinou v Kloboukách u Brna. Nižší frekvence adjektiva *zavřený* v Morkůvkách je zapříčiněna tím, že žáci k této položce uváděli také výraz *zavřeno* (vliv spisovné češtiny), ojediněle výraz *zavřítý*.

6.2. Změna *y > ej* u adjektiv

Také diftongizace má v mluvě nejmladších obyvatel stále velmi silné postavení. Do tabulek pro úplnost uvádíme i hanácké varianty, souhrnně však budou vyhodnoceny v kapitole 10.

	Klobouky u Brna	Morkůvky	Krumvíř
Hodný	12,3 %	24,2 %	6,3 %
Hodnej	70,4 %	75,8 %	93,7 %

	Klobouky u Brna	Morkůvky	Krumvíř
Velký	25,9 %	22,7 %	25 %
Velkej	64,2 %	68,4 %	75,1 %

	Klobouky u Brna	Morkůvky	Krumvíř
Dobry	13,7 %	18,2 %	12,1 %
Dobrej	80,2 %	81,8 %	87,9 %

	Klobouky u Brna	Morkůvky	Krumvíř
Hezký	18,5 %	18,2 %	16,7 %
Hezkej	76,6 %	81,8 %	83,3 %

Dvojhlaska *ej* v absolutním konci adjektiv je jevem celomoravským. Pro dolskou oblast typu III je tato dvojhlaska typická, což prokázal i výzkum v bakalářské práci. Vyhodnocení dotazníků potvrdilo převahu nespisovných tvarů ve všech sledovaných obcích. Velmi podobná frekvence byla zaznamenána také u tvaru *celej*. Klobouky u Brna 81,5 %, Morkůvky 81,8 %, Krumvíř 93,7 %. V Kloboukách u Brna jsme ojediněle zaregistrovali tyto tvary nominativu singuláru: *hodné, velké, dobré, hezké*.

6.3. Přehláska *´a > ě (> e)* u substantiv

6.3.1. Interference u maskulin typu *do kopce – do kopca* v genitivu singuláru

Převaha nespisovných tvarů se projevila i u přehlásky *´a > ě (> e)* v koncovkách substantiv. Nejčastěji je tato přehláska zachována u maskulin typu *do kopce – do kopca* v genitivu singuláru.

	Klobouky u Brna	Morkůvky	Krumvíř
Kopce	37 %	13,6 %	16,7 %
Kopca	63 %	72,8 %	83,3 %
Kopcu	0 %	13,6 %	0 %

	Klobouky u Brna	Morkůvky	Krumvíř
Pytle	25,9 %	27,3 %	14,6 %
Pytla	71,6 %	72,7 %	81,3 %
Pytlu	2,5 %	0 %	4,1 %

V předchozím výzkumu v bakalářské práci bylo zjištěno téměř shodná frekvence spisovných i nespisovných tvarů. Podobnou situaci jsme předpokládali i v dalších dolských obcích. Tabulka ukazuje, že výsledky výzkumu v kloboucké škole jsou odlišné. Ojediněle se objevily tvary *do kopcu, do pytlu*. Podoba s koncovkou *-u* je patrně analogický tvar podle zakončení typu *čaju, kůru*.²⁶

6.3.2. Genitiv a akuzativ singuláru maskulin

Nepřehlasované podoby mají na východě Moravy velký územní rozsah v případech, v kterých se na konci flexivních tvarů po měkké souhlásce přehláska buď vůbec neprovedla, nebo byla zrušena tlakem týchž tvarů paralelní formální kategorie tvrdé, v níž fonetické podmínky pro přehlásku neexistovaly. Týká se to podob typu *biče/biča* (gen.), *pekaře/pekařa, srce/srca* (gen., akuz.).²⁷

²⁶ Bělič, J.: Nástin české dialektologie. Praha 1972, str. 151.

²⁷ Tamtéž, str. 122.

Do dotazníku jsme zařadili též substantivum *pekař* v akuzativu singuláru. Žáci z Morkůvek označili tvar *pekaře* v 63,6 procentech. Situace, kdy převažuje v této dolské obci spisovná varianta, je u přehlásky $\acute{a} > \check{e}$ ($> e$) ojedinělá. U respondentů z Morkůvek pozorujeme nejvýraznější rozkolísanost v rámci jednoho nářečního jevu.

Získané údaje v předchozím výzkumu (v bakalářské práci) dokládají také vyšší frekvenci substantiva *pekařa* 51,4 %. Podobná frekvence byla zaznamenána také v Kloboukách u Brna (55,6 %). V Krumvíři je to 81,2 %.

6.3.3. Nominativ singuláru feminin typu *růže* – *růža*

V dolské oblasti je v nominativu singuláru koncovka *-a*. V Kobylí a v Brumovicích jsou deklarovány spisovné i nespisovné tvary téměř se stejnou frekvencí (mírně převažují tvary nespisovné). Velmi podobná situace je také v dalších dolských oblastech. V Morkůvkách je opět větší posun ke spisovnosti (*chvíla* 54,5 %) než u žáků z Krumvíře (*chvíla* 68,7 %). Asi polovina respondentů z Klobouk u Brna označila v dotazníku nespisovnou variantu *chvíla* (52 %).

6.4. Přehláska $\acute{a} > \check{e}$ ($> e$) u adjektiv

6.4.1. Nominativ singuláru přivlastňovacího zájmena *náš*

Také v adjektivních tvarech převládají nepřehlasované tvary. Do dotazníku bylo zařazeno adjektivum *naša/naše*.

Nespisovné varianty mají ve všech sledovaných obcích stabilní pozici: Krumvíř 89,6 %, Morkůvky 59,1 %, Klobouky u Brna 66,7 %. V bakalářské práci se vyskytovaly nepřehlasované tvary menšinově (*naša* 38,6 %).

6.4.2. Nominativ singuláru přivlastňovacího zájmena *moje*

V dotazníku měli žáci vyznačit jednu z těchto variant: *To je moje miska* / *To je moja miska*. Informátoři z dolských obcí opět nejčastěji volili nespisovnou variantu zájmena, Krumvíř 93,8 %, Morkůvky 75,8 %. U žáků z Klobouk u Brna jsou spisovné a nespisovné tvary téměř vyvážené: *moje* : *moja* – 55,6% : 44,4 %.

Závěr:

Z výsledků je zřejmé, že nepřehlasované tvary mají na daném území východní Moravy stabilní pozici. U sledovaných maskulin v příslušných tvarech je převaha nepřehlasovaných podob výraznější než u feminina *chvíle* (v nominativu singuláru), kde nepřehlasované tvary mírně převažují pouze v dolských obcích. Nespisovný tvar *pekařa* převládá výrazně pouze v Krumvíři (81,2 %). Výsledky výzkumu u žáků z Morkůvek se blíží více našemu předchozímu výzkumu v obcích Kobylí a Brumovice, kde nebyla převaha tvarů nespisovných tolik výrazná. Hanácká obec se opět vyznačuje spíše posunem ke spisovnosti.

7. Prvky variantní (s rozkolísanou frekvencí)

7.1. Přehláska *u, ú > i, í* u sloves

Změna zasáhla jen oblast českých nářečí v užším slova smyslu. Tam, kde k přehlásce nedošlo, samohláska *u (ú)* mohla podlehnout dalším hláskovým změnám např. *u > o, ú > ou > ó*.²⁸

7.1.1. Tvary nepravidelného slovesa *chtít* ve 1. os. sg. ind. prez.

	Klobouky u Brna	Morkůvky	Krumvíř
Chci	33,3 %	22,7	1,2
Chcu	66,7 %	77,3 %	98,8 %

Nepravidelné sloveso *chtít* má v první osobě singuláru přítomnosti nespisovnou podobu *chcu*. Tento tvar je ve všech sledovaných obcích velmi živý, u žáků z Krumvíře až výlučný (98,8 %). V bakalářské práci byly výsledky výzkumu z dolských obcí odlišné. Pouze 60 % dotazovaných uvedlo tvar *chcu*. Tyto rozdílné výsledky však mohou být způsobeny nedůsledným vyplněním dotazníků, kdy několik žáků z kobylyšské školy napsalo k této položce chybnou odpověď.

²⁸ Český jazykový atlas 5. Praha 2005 str. 70.

7.1.2. Tvary nepravidelného slovesa *vědět* ve 3. os. pl. ind. prez.

Tvar *ví*, tj. shodný tvarem 3. os. sg., je výsledkem vyrovnávání podle typu *prosí*. K základu *v-* se podle sg. *vím, víš, ví* utvořila podoba *vijou* včetně hláskových variant *vijú* a *vijó*.

V bakalářské práci je poměr spisovného a nespisovného tvaru téměř vyrovnaný, mírně převažují tvary spisovné. Shodné procentuální výsledky s předchozím výzkumem mají pouze Morkůvky (*vijú* 47,3 %), informátoři z Krumvíře výrazně inklinují k nespisovné variantě (*vijú* 84 %). Tvary s koncovkou *-ú* nejsou pro středomoravskou oblast náležité, přesto se zde objevují v 44,4 procentech. Je zde tedy mírný přesah z dolské oblasti. Kromě spisovné koncovky volilo 25 % dotazovaných tvar *vijó*.

7.1.3. Přehláska v koncovkách sloves ve 3. os. pl. prez.

Poměr přehlasovaných a nepřehlasovaných podob (resp. zachování starého *u/ú*) jsme zkoumali také u slovesa *nerozumět* v příslušném tvaru

	Klobouky u Brna	Morkůvky	Krumvíř
Nerozumí	44,4 %	27,2 %	25 %
Nerozumijú	3,7 %	16,7 %	37,5 %
Nerozumijou	29,6 %	54,5 %	37,5 %

V dolských obcích je obvyklé zakončení na *-ú* také u sloves páté třídy. Ve výzkumu v bakalářské diplomové práci se prokázalo, že nespisovný tvar slovesa *volajú* má u mladé generace stabilní pozici. Ve sledovaných okrajových obcích je situace poněkud odlišná.

	Klobouky u Brna	Morkůvky	Krumvíř
Volají	33,3 %	45,5 %	18,8 %
Volajú	3,7 %	9,1 %	50 %
Volaj	11,2 %	0 %	0 %
Volajou	44,4 %	45,5 %	25 %

Srovnáme-li údaje ze dvou posledních tabulek, můžeme si všimnout některých analogií. Na dolském území původní nepřehlasovaná podoba výrazně ustupuje, a to zejména v Morkůvkách. V Krumvíři je poměr nespisovných koncovek identický (celkem 75 %), tento stav prokázal i výzkum v bakalářské práci. Zde však nebyl uveden tvar *volajou*, žáci tedy mohli volit pouze mezi přehlasovanou nebo nepřehlasovanou variantou. Nespisovný tvar *volajú* tedy zvolilo 72,1 % dotazovaných.

V obou nářečních oblastech je rozšířena zejména diftongizovaná varianta, která se u mladé generace šíří jako regionální interdialektická podoba. Pokud tedy měli žáci v dotaznících možnost výběru z více variant, přikláněli se častěji k nadnářečním variantám *volajou*, *nerozumijou*. Tyto tvary jsou důsledkem obecně moravských inovací.

7.2. Přehláska *´u, ú > i, í* u substantiv

7.2.1. V základu slova

Uvnitř slova po palatálních souhláskách je ve zkoumané oblasti v některých slovech přehláska provedena např. *cit*, *cizí*, *lidé* a v jiných ne. V Brumovicích a Kobylí je nespisovný tvar *břuch* zaznamenán v 51,4 procentech, druhé zkoumané slovo *kožuch* není u mladé generace v běžné mluvě tak často používáno, proto výskyt nespisovného tvaru *kožuch* byl menší, celkem 24,3%.

U informátorů z Krumvíře je podíl nepřehlasovaných opět tvarů nejvýraznější 81,2 %. V Kloboukách u Brna je však stav opačný, 48 žáků (59,3 %) se přiklonilo ke spisovné podobě *břicho*, 9 žáků (tj. 11,1 %) označilo podoby obě, tedy spisovnou i nespisovnou. Žáci z Morkůvek volili spisovnou i nespisovnou variantu se stejnou frekvencí.

8 žáků, kteří v této položce označili spisovnou podobu *břicho* (neutrum), připsalo i maskulinum *břich*. U lexému *břich* vedle rozdílu podob přehlasovaných a nepřehlasovaných lze sledovat také rodové difference: *břich* (m.) x *břicho* (n.). Podoba *břich* se podle ČJA vyskytuje na západ od sledované oblasti.

Poměr přehlasovaných a nepřehlasovaných tvarů je zkoumán také u substantiva *košile* v akuzativu singuláru (Substantivu *kožich* bylo z dotazníku vyřazeno). Pro celou sledovanou oblast je dle ČJA charakteristická forma *košulu*.

Dotazníkovým výzkumem bylo zjištěno, že frekvence přehlasovaných tvarů je v obou dolských obcích nadpoloviční: Morkůvky 54,5 %, Krumvív 77,1 %. Nespisovný tvar (*košulu*) je stále živý i u mladé generace z Klobouk u Brna (*košulu* 49,4 %). Několik žáků z Klobouk u Brna (21 %) a z Morkůvek (12,5 %) uvedlo také výraz *košelu*. Tato podoba je pravděpodobně zachycena v návaznosti na slovenské jazykové území.

7.2.3. V koncokách akuzativu singuláru feminin

Nespisovné tvary *rýže*, *hadice* v akuzativu singuláru jsou na dolském území rozloženy nepravidelně, jejich frekvence se směrem na jihovýchod postupně snižuje. V kobylské škole byl u žáků zaznamenán ústup nepřehlasovaných tvarů

	Klobouky u Brna	Morkůvky	Krumvív
Rýži	39,5 %	50 %	12,6 %
Rýžu ²⁹	50,6 %	50 %	87,5 %
Rýžo	9,9 %	0 %	0 %

	Klobouky u Brna	Morkůvky	Krumvív
Hadici	25,9 %	45,5 %	8,8 %
Hadicu	55,6 %	54,5 %	81,2 %
Hadico	18,5 %	0 %	0 %

7.2.4. V koncokách instrumentálu singuláru feminin

	Klobouky u Brna	Morkůvky	Krumvív
Lavicí	48,1 %	54,5 %	8,3 %
Lavicú	11,1 %	36,4 %	75 %
Lavicou	25,9 %	9,1 %	16,6 %

²⁹ Včetně tvarů: *rejžu*, *réžu*

	Klobouky u Brna	Morkůvky	Krumvíž
Konvicí	37 %	13,6 %	12,5 %
Konviců	19,6 %	18,2 %	62,5 %
Konvicou	35,8 %	68,2 %	20,8 %

Na dolském území je opět patrná tendence k nespisovnému vyjadřování. Stabilní stav je zejména v Krumvíři, kde jednoznačně převažují nespisovné podoby. U žáků z Morkůvek jsou výsledky dosti nestejně. U prvního substantiva *lavice* převažuje spisovná podoba. Důvodem je pravděpodobně postupný ústup nářečních tvarů a tedy již výše zmíněný příklon k nadnářečním variantám. Dalším vysvětlením by mohlo být to, že užití lexému *lavice* je spojené se školním prostředím. V Kloboukách u Brna jsme zaznamenali také tvary s koncovkou *-ó*.

7.2.5. V koncovkách lokálu singuláru maskulina *moře*

Přehlasované tvary mají velmi vysokou frekvenci v Kloboukách u Brna (85,2 %), i když bychom v této lokalitě předpokládali tvar *mořu*. Zde se nejspíše projevuje sklon žáků ke spisovnosti, podobně jako v jiných tvarech. Spisovný tvar má převahu také v Morkůvkách (81,8 %). Informátoři z Krumvíře doplnili v dotaznících nepřehlasovanou podobu celkem třicetkrát (62,5 %), přestože pro dolskou oblast je charakteristický tvar *moři*.

7.2.6. Instrumentál singuláru osobního zájmena *ona*

	Klobouky u Brna	Morkůvky	Krumvíž
Ňí	35,8 %	18,2 %	6,3 %
Ňú	3,7 %	45,5 %	41,7 %
Ňou	48,1 %	36,6 %	52 %
Ňó	12,3 %	0 %	0 %

U žáků ze všech oblastí se projevila tendence ke spisovnosti resp. nadnárodnímu vyjadřování, tvar *ňou* si zvolilo 39 žáků z Klobouk u Brna 20 žáků z Morkůvek a 25 žáků z Krumvíře V dolských obcích má dle očekávání vyšší frekvenci tvar *ňú*.

7.3. Změna *ú > ou*

7.3.1. V základu substantiv

Respondenti měli v dotaznících doplnit lexém *bouřka* nebo tvar *bůřka* (*bóřka*) a vybrat jednu z variant slova *sousedka*. Pro názornost uvádíme oba sledované výrazy v jedné tabulce.

	Klobouky u Brna	Morkůvky	Krumvíř
Bůřka	40 %	60 %	66,7 %
Súsedka	9,8 %	59,1 %	62,5 %

Ve všech dolských obcích (také v Kobylí a Brumovicích) jsme u substantiva *bouřka* zaznamenali převahu nespisovných tvarů. U žáků z Klobouk u Brna jsme zaznamenali ve 40 procentech tvar *bůřka*, který je pro hanáckou oblast nepatřičný. Výjimečně se zde projevily vliv dolských nářečí. U druhého substantiva byla výrazná frekvence tvaru *sósedka* (32,2 %).

7.3.2. V koncovkách substantiv ženského rodu instrumentálu singuláru

Diftongizace *ú > ou* v koncovkách instrumentálu singuláru jsme zkoumali u feminin *teta* a *ruka*. V bakalářské práci se ukázalo, že spisovné i nespisovné varianty substantiv mají obdobnou frekvenci (*tetou* 64,3 %, *rukou* 50 %). Obdobnou frekvenci jsme zaznamenali také u žáků z Morkůvek (*tetou* 68,2 %, *rukou* 59 %). Respondenti z Krumvíře v dotaznících častěji označovali tvary nespisovné (*tetú* 81,2 %, *rukú* 56,2 %).

V hanácké jazykové oblasti nelze předpokládat žádný výraznější výskyt kocovky – *ú*. Ta se objevila pouze u několika žáků. Hanáckou variantu s koncovkou *-ó* uvedlo celkově necelých 20 % dotazovaných.

7.3.3. V koncovkách adjektiv ženského rodu akuzativu singuláru

	Klobouky u Brna	Morkůvky	Krumvív
Velkou	70,4 %	77,3 %	18,7 %
Velkú	7,4 %	22,7 %	81,3 %
Velkó	22,2 %	0 %	0 %

Do dotazníku bylo zařazeno adjektivum *velký* v příslušném tvaru. Po vyhodnocení dotazníků jsme zaznamenali vysokou frekvenci spisovných tvarů u žáků z Morkůvek (oproti Krumvíři je rozdíl téměř 60 %, je zde tedy patrná velká rozmanitost v rámci zkoumané dolské oblasti). V bakalářské práci byl zaznamenán tvar *velkou* v 57,1 procentech.

7.3.4. V koncovkách sloves ve 3. osobě plurálu indikativu přítomnosti

Do dotazníku byla zařazena také slovesa *nést* a *brát*. V obcích Kobylí a Brumovice žáci nejčastěji volili tvar *nesú* (61,4 %). Naopak tomu bylo u slovesa *brát*, nespisovný tvar *berú* doplnilo 48,3 % dotazovaných.

	Klobouky u Brna	Morkůvky	Krumvív
Nesú	14,8 %	54,5 %	75 %
Berú	2,5 %	45 %	55 %

Frekvence nespisovných tvarů *nesú*, *berú* je v Morkůvkách i v Krumvíři téměř vyrovnaná. U několika žáků z Krumvíře a Klobouk u Brna jsem zaznamenali také tvary s koncovkou *-ó*.

Závěr:

U informátorů z hanácké oblasti se ukázalo, že regionální nářeční tvary s koncovou *-ú* nebo tvary s *u/ú* v kmeni substantiv, expandující z východnějších oblastí, jsou téměř ve všech případech docela zanedbatelné. Výraznější výjimkou je pouze tvar *bůřka*. V dolské oblasti byla zaznamenána celková rozkolísanost a variantnost, přesto lze říci, že tvary s *-ú* mají ve všech dolských obcích (zejména v Krumvíři) stabilní pozici.

8. Nářeční prvky, kde se projevila značná rozkolísanost mezi jednotlivými obcemi.

8.1. Substantiva končící na *-s*, *-z*, *-l*

„Všech tří rodů se týkají některé rozdíly mezi nářečími v zařazení podstatných jmen k tvrdým a měkkým skloňovacím typům. Patří sem především skupina substantiv, jejichž slovní základ končí na sykavky *-s*, *-z*, jako např. *les*, *vúz...*, *maso*, *železo...*, *kosa*, *bříza* apod. V převážné části nářečí mají tato podstatná jména sklonění tvrdé.“ Ve většině východomoravských a středomoravských nářečí je skloňování měkké. Měkké skloňování se týká také substantiv, jejichž slovní základ končí na *-l* z bývalého *-l*.³⁰

	Klobouky u Brna	Morkůvky	Krumvíř
Mase	58,1 %	13,6 %	0 %
Masu	12,3 %	63,6 %	37,5 %
Masi	29,6 %	22,8 %	62,5 %

Pro dolskou jazykovou oblast uvádí Český jazykový atlas 4³¹ tvar *v masi*. Pro hanáckou oblast je zde uveden tvar *v mase*. Tento stav je doložen naším výzkumem jen částečně. V Kloboukách u Brna je převaha tvaru *v mase*, ale živý je i tvar *v masi*. Žáci z Krumvíře potvrzují informace z ČJA, zde je tvar *v masi* deklarován v 62,5 %. V Morkůvkách je situace odlišná, většina respondentů vyznačila v dotazníku tvar *masu*.

Podobné výsledky jsou i druhého sledovaného substantiva v lokálu singuláru (*v lese*). Zde se opět potvrzují údaje z Českého jazykového atlasu 4. U žáků z Klobouk u Brna převažuje tvar *v lese* (85,2 %). Informátoři z Morkůvek dávají také přednost tvaru *v lese*, a to v 75,8 %. Žáci z Krumvíře se výrazně přiklánějí k tvarům nespisovným: *v lesi* 37,5 %, *v lesu* 43,8 %.

8.2. Koncovka v gen.sg. *-a* x *-u* u neživotných tvrdých maskulin

Rozsah využití koncovky *-u* se směrem k východu postupně zmenšuje. Ve středomoravských a východomoravských nářečích je koncovka *-u* (nebo *ô-/ -o*) hlavně

³⁰ Český jazykový atlas 5. Praha 2005 str. 146, 147.

³¹ Český jazykový atlas 4. Praha 2002, str. 144.

jen u jmen označujících věci nehmotné a dále u jmen látkových. Např. *křiku, rozumu, smíchu... cukru, medu, snihu* apod.).³²

V dotazníku měli žáci doplnit tvar *nosu* nebo *nosa* a substantivum *strom* v genitivu singuláru. Pro sledované obce dolské jazykové oblasti uvádí Český jazykový atlas 4³³ tvary s koncovkou *-u* (*rohu, schodu*) i s koncovkou *-a* (*nosa, stola, stroma*). Předchozí výzkum ukázal, že tvary *nosa, stroma* jsou stále živé, označilo je přes 30 % respondentů

Dotazníkový výzkum v dalších dolských obcích tyto výsledky částečně potvrzuje. Ve všech sledovaných obcích byla frekvence tvarů *nosa, stroma* okolo 30 %. Výjimkou je frekvence tvaru *nosa* v Krumvíři, zde žáci častěji volili spojení *kapky do nosa*. V souvislosti s výsledky výzkumu z Českého jazykového atlasu 4 jsme předpokládali v Kloboukách u Brna větší výskyt tvarů s koncovkou *-a*. Druhý pád substantiva *strom* s koncovkou *-a* doplnilo pouze 24,8 % dotazovaných a 33,3 % žáků uvedlo tvar *nosa*.

8.3. Koncovky *-ím, -ích* x *-ám, -ách* v dativu a lokálu plurálu feminin (vzor *růže a píseň*)

V obou sledovaných oblastech jsou v dativu a lokálu těchto substantiv typické podoby s nepřehlasovanými koncovkami *-ám, -ách*. Do dotazníku byla zařazena substantiva *kytice, růže* a *ulice*.

	Klobouky u Brna	Morkůvky	Krumvíř
Kyticím	11,1 %	18,2 %	6,3 %
Kyticám	88,9 %	81,8 %	93,7 %

U prvního sledovaného substantiva (*kytice*) v dativu plurálu převažovaly ve všech obcích tvary nespisovné. Nejvýrazněji se tento stav projevil u žáků z Krumvíře, kde si spisovnou podobu feminina zvolili jen tři dotazovaní. U informátorů z Klobouk u Brna i z Morkůvek byla frekvence nespisovných tvarů také značná. Obdobné výsledky jsme zaznamenali také v bakalářské diplomové práci.

Velmi vysokou frekvenci tvaru *kyticám* můžeme zdůvodnit ne příliš vhodnou formulací v zadání dotazníku, kde měli žáci doplnit příslušný tvar do této věty: *Kytice*

³² Český jazykový atlas 4. Praha 2002, str. 151.

³³ Tamtéž, str. 74-81.

jsou vzadu, přidej k těm ještě další. Mnoho respondentů zaznamenalo do dotazníku nesprávný tvar *kytkám*. (Celkově to byla asi třetina dotazovaných z Klobouk u Brna, 15 žáků z Morkůvek a 11 žáků z Krumvíře). Údaje, které jsou zpracovány v tabulce, jsou tedy těmito chybnými odpověďmi částečně zkresleny, zejména u žáků z Klobouk u Brna. Hojný výskyt nespisovné koncovky mohl být způsoben také analogií s tvarem *kytkám*.

	Klobouky u Brna	Morkůvky	Krumvíř
Růžích	74,1 %	69,7 %	25 %
Růžách	25,9 %	30,3 %	75 %

U dalšího sledovaného substantiva výzkum ukázal odlišnou frekvenci nespisovných koncovek. Zde se k nespisovnému tvaru *růžách* přikláněli pouze žáci z Krumvíře. Vyšší frekvenci spisovných tvarů substantiv můžeme dát do souvislosti s častým využitím tohoto tvaru například v hudebních textech nebo v frazému *mít na růžích ustláno*.

	Klobouky u Brna	Morkůvky	Krumvíř
Ulicích	18,5 %	63,6 %	6,3 %
Ulicách	81,5 %	36,3 %	93,7%

Tabulka ukazuje podobné výsledky s předchozím výzkumem u substantiva *růže* pouze u žáků z dolských obcí. U žáků z Klobouk u Brna je situace opačná. Přestože si tito žáci vybrali spisovný tvar *růžích*, u feminina *ulice* v lokálu plurálu dala většina z nich přednost tvaru *ulicách* (81,5 %).

8.4. Přivlastňovací zájmeno *můj*

„Ve východních částech území počínajíc, východním okrajovým pásem středomoravských nářečí přibližně od Olomouce, Prostějova, Slavkova u Brna a Hustopečí směrem k východu, převažují nebo plně vládnu ve všech pádech tvary nestažené (na Břeclavsku v mužském a středním rodě 2. pádu singuláru *mojého*, 3. pád

mojému).³⁴ V dolské jazykové oblasti jsou tvary nestažené téměř výhradně. Stažené tvary se vykytují jen v ustálených rčeních a složeninách, např. *na mů dušu, chce mňet fšecko po svém*.³⁵

	Klobouky u Brna	Morkůvky	Krumvít
Mého	7,4 %	22,7 %	27,1 %
Mojeho	85,2 %	30,3 %	66,7 %
Mího	7,4	30,3 %	6,3 %

Po vyhodnocení dotazníků se ukázala značná variantnost, a to zejména v dolských obcích, kde jsme zaznamenali pokles nestaženého tvaru. V Kloboukách u Brna vládnu tvary nestažené téměř výlučně, pouze 6 žáků označilo v dotazníku tvar *mího* a stejný počet respondentů podtrhl tvar *mého*. Žáci z Morkůvek označili stažené i nestažené tvary téměř ve stejné míře. 11 žáků z Morkůvek zaznačilo tvary *mojeho*, *mího* současně (16,7 %).

8.5. Ukazovací zájmeno *ten* v genitivu singuláru

V jižní středomoravské podskupině je genitiv singuláru maskulin zájmena *ten* realizován ve tvaru *toho*, ve většině dolských nářečí je tvar *teho*. Dotazníkový výzkum v Kloboukách u Brna naznačuje pouze mírnou převahu spisovného tvaru *toho* (51,9 %). V dolských obcích jsou častěji využívány tvary nespisovné. Žáci z Morkůvek označili tvar *teho* v 60,6 %, pozorujeme zde mírný odklon od nespisovné podoby zájmena. Respondenti z Krumvíře se jednoznačně přiklánějí k tvaru *teho* (83,4 %).

8.6. Ukazovací zájmeno *to* v genitivu plurálu

V genitivu plurálu se zájmena *to* vyskytuje ve tvaru *tech* pro dolskou jazykovou oblast a ve tvaru *tých* v hanácké jazykové oblasti. Žáci měli v dotazníku vyznačit spisovnou formu zájmena *těch* nebo nářeční varianty *tech/tých*.

³⁴ Český jazykový atlas 4. Praha 2002, str.181.

³⁵ Bělič, J.: Dolská nářečí na Moravě. Praha 1954, str. 150.

V dolských obcích je využití spisovné i nespisovné podoby (*tech*) podobné, žáci z Krumvíře označili obě varianty ve stejném rozsahu, tedy spisovnou *těch* a nespisovnou *tech* v poměru 50 % : 50 %. Respondenti z Morkůvek volili nespisovný tvar *tech* menšinově (31,8 %). Informátoři z Klobouk u Brna výrazně upřednostňují spisovný tvar zájmena (81,5 %) pouze 5 žáků označilo tvar *těch* (9,8 %).

Ve shodě se stavem popsaným v předchozích bodech i tady pozorujeme odklon od nespisovných podob především v Kloboukách u Brna. U druhého sledovaného zájmena jsou deklarovány spisovné tvary dokonce téměř výhradně. Nižší výskyt nespisovné podoby zájmena v dolských obcích zachytil také J. Bělič, který hovoří o rozkolísanosti genitivu singuláru zájmena to v nejnižnějším cípu Moravy a na Břeclavsku.³⁶

8.7. Přivlastňovací adjektiva typu *bratrův/bratruj*

Rozdíl v nominativu singuláru maskulin přivlastňovacích adjektiv *bratrův*, *-ou / bratrůj*, *-uj* štěpí dolskou oblast od severu k jihu na dvě přibližně stejně velké části. Jihozápadní polovina má formy shodné se sousedními jižnějšími částmi hanáčtiny, severovýchodní polovina má tvary jako v přilehlých úsecích moravskoslovenských. (Tento jev – prolínání nářečí – funguje také naopak, tedy severnější části sousední hanáčtiny mají podoby *bratrův*.)³⁷

Krátká koncovka *-uj* je v Brumovicích, Kobylí, Vrbici, Čejkovicích, Bořeticích a Pavlovicích (*bratruj*, *súseduj*). Typ bez koncového *-v* (*bratrův/bratrou*) je západně od Uherského Hradiště.³⁸

V jižní středomoravské podskupině mají přídavná jména přivlastňující osobám mužského rodu základní podobu *bratruj/bratrůj*, v severnějších částech jsou ve shodě se sousedními oblastmi tvary *bratrův(ch)/bratru(ch)*.³⁹

	Klobouky u Brna	Morkůvky	Krumvíř
Bratrův	63 %	77,3 %	50 %
Bratrůj	3,7 %	4,5 %	37,5 %

³⁶ Bělič, J.: Dolská nářečí na Moravě. Praha 1954, str. 146.

³⁷ Tamtéž, str. 144.

³⁸ Tamtéž, str. 109.

³⁹ Bělič, J.: Nástin české dialektologie. Praha 1972, str. 248.

Bratruj	33,3 %	18,1 %	12,5 %
---------	--------	--------	--------

Výsledky výzkumu uvedené v tabulce ukazují ve dvou sledovaných oblastech převahu tvarů spisovných. Stejná frekvence spisovných i nespisovných tvarů je v Krumvíři. Český jazykový atlas 4⁴⁰ uvádí pro sledovanou dolskou i hanáckou oblast tvar s dlouhou samohláskou *bratruj*. J. Bělič uvádí pro Krumvív doklad *tařinkúj kabát*⁴¹.

9. Výrazné rozdíly mezi dolskou a hanáckou oblastí

9.1. Akuzativ singuláru maskulina *předseda* a vlastního jména *Franta*

Pro celou dolskou oblast jsou charakteristické tvary: *předsedu, Frantu*. Naopak v hanácké oblasti přechází do akuzativu tvary genitivu (*předsedy, Franty*).

	Klobouky u Brna	Morkůvky	Krumvív
Předsedu	33,7 %	81,8 %	93,7 %
Předsedy	66,7 %	18,2 %	6,3 %

	Klobouky u Brna	Morkůvky	Krumvív
Frantu	25,9 %	95,4 %	93,7 %
Franty	74,1 %	4,6 %	6,3 %

Dle našich předpokladů volili žáci z Klobouk u Brna převážně tvar shodný s genitivem singuláru, naopak žáci z dolských obcí se logicky přiklonili k tvarům *předsedu, Frantu*.

9.2. Instrumentál singuláru maskulina *starosta*

Také v tomto případě prochází sledovanou oblastí izoglosa oddělující hanácké a dolské nářečí. Rozložení obou variant je tedy podobné jako v předchozím bodě.

⁴⁰ Český jazykový atlas 4. Praha 2002, str. 312.

⁴¹ Bělič, J.: Dolská nářečí na Moravě. Praha 1954, str. 139.

	Klobouky u Brna	Morkůvky	Krumvív
Starostou	11,1 %	90,9 %	83,3 %
Starostem	88,9 %	9,1 %	16,7 %

V dolských obcích opět převažuje podoba shodná se spisovným jazykem. V hanácké oblasti zůstává mimořádně zachovalý tvar *starostem*.

Zajímavé je, že tento nářeční prvek má u žáků z Klobouk u Brna tak vysokou frekvenci. Tento stav si lze vysvětlit tím, že všechna sledovaná substantiva (i jejich tvary) jsou velmi často užívány v běžné mluvě všech obyvatel. Díky vysoké frekvenci užití těchto tvarů je mají žáci ve svém jazykovém povědomí zafixované.

9.3. Typ *konev, mrkev* – *konva, mrkva*

Původní v-kmenová feminina typu *konev, mrkev, pánev* se v českých nářečích v užším slova smyslu připojila k deklinaci měkké (typ *píseň*), na většině Moravy přešla k deklinaci tvrdé podle typu *žena*. Ve středomoravských nářečích spíše v jejich severní části.⁴² Výzkum v bakalářské práci ukázal, že substantiva *konva, mrkva* jsou v dolské jazykové oblasti stále velmi frekventovaná (84,3 % respondentů z Kobylic a Brumovic označilo tvary *konva, mrkva*).

Žáci z Klobouk u Brna označovali většinou spisovné tvary substantiv *konev, mrkev* (tj. 55,6 %). 12 žáků zde zvýraznilo spisovný i nespisovný tvar (14,8 %) a téměř 30 % dotazovaných uvedlo tvar *konva, mrkva*. Pro sledovanou hanáckou oblast uvádí Český jazykový atlas 4⁴³ dubletní podoby *mrkvja, konvja*. Tyto podoby se v dotazníkovém výzkumu nevyskytly ani jednou. U respondentů z Morkůvek i z Krumvívě jednoznačně převažují nespisovné podoby substantiv. (Morkůvky 90,9 % a Krumvív 93,8 %.)

Oba výzkumy na dolském území naznačují téměř výhradní výskyt substantiv *konva, mrkva*. V hanácké oblasti se tyto nespisovné lexémy vyskytují méně.

⁴² Bělič, J.: Nástin české dialektologie. Praha 1972, str. 149.

⁴³ Český jazykový atlas 4. Praha 2002, str. 66.

9.4. Koncovky v instrumentálu plurálu osobního zájmena *on*

Ve východomoravských i hanáckých dialektech má toto zájmeno (v příslušném tvaru) podobu (*s*) *něma*. V obecné češtině je obvyklá variantu (*s*) *nima*.

V dolských obcích převažuje podoba *něma* (Morkůvky 50 %, Krumvív 87,4 %). Spisovnou podobu zájmena uvedlo 18,8 % respondentů z Morkůvek a pouze 6,3 % respondentů z Krumvíře. Žáci z Klobouk u Brna dávají přednost obecně českému tvaru *nima* (56,8%), pouze 13 dotazovaných z Klobouk u Brna si zvolilo variantu (*s*) *něma*, tj. 16 %. Také zde se projevuje výrazný rozdíl mezi východními obcemi 50 % a 87,4 % a západní hanáckou obcí (*něma*) 16 %.

9.5. Protetické *v-*

V jižní středomoravské podskupině je protetické *v-* před *-o-* na začátku slova a na švu složenin, (*voheň, von, zavopatřit*).⁴⁴ V dolské oblasti existuje protetické *v* jen v Šakvicích. Přesto jsme tento jev zařadili i do bakalářské práce, kde se potvrdil téměř nulový výskyt protetického *v-*. V dalším výzkumu jsme tedy mohli očekávat významný rozdíl mezi dolskými obcemi a Kloboukami u Brna. Informátoři z dolských obcí opět potvrdili minimální výskyt protetického *v-*. Stále živá je proteze v Kloboukách u Brna, 72,7 % respondentů označilo v dotazníku lexém *vokno*.

9.6. Moravská krátkost

V dolských i hanáckých nářečích jsou kvantitativní poměry v podstatě stejné jako ve spisovné mluvě. Existuje i několik odchylek od spisovného jazyka a také v některých jevech jsou rozdíly i uvnitř obou oblastí. Poměrně hodně rozdílů v délce nebo krátkosti samohlásky slovního základu je mezi nářečími u jednoslabičných podstatných jmen mužského rodu a dvojslabičných podstatných jmen středního a ženského rodu.⁴⁵

Proti spisovné délce jsou na většině území Moravy obvyklé krátké vokály u jednoslabičných maskulin (*mák, hrách, pláč, práh*), dvojslabičných feminin a neuter (*jáma, rána bláto, léto, síla, skála, žíla*). Odlišná délka nebo krátkost v slovním základu

⁴⁴ Bělič, J.: Nástin české dialektologie. Praha 1972, str. 247.

⁴⁵ Tamtéž, str. 134.

podstatných jmen se většinou vyskytuje ve všech tvarech deklinace (např. z *blata*, s *plačem*).

9.6.1. Moravská krátkost u substantiv

Do dotazníku bylo zařazeno jednoslabičné maskulinum *mák*, femininum *žába* a neutrum *bláto*.

V dolských obcích je moravská krátkost substantiv velmi častá. Morkůvky: *mak* 72,7 %, *žaba* 90,9 %, *blato* 69,7. Krumvíř: *mak* 95,8 %, *žaba* 100 %, *blato* 95,8 %. (V bakalářské práci měl tento nářeční prvek také vysokou frekvenci.) U žáků z Klobouk u Brna byla substantiva s krátkou samohláskou zachycena méně často: *mak* 54,5 %, *žaba* 63,6 %, *blato* 55,6 %.

9.6.2. Jednoslabičné infinitivy

Krácení dlouhých vokálů jsme sledovali také u sloves *být* a *umýt*. V dolských obcích se opět ukázal tento jev jako velmi zachovalý. V Morkůvkách jsou využity nespisovné tvary průměrně v 73,5 procentech, v Krumvíři v 74 procentech. Méně časté jsou krátké podoby sloves v Kloboukách u Brna. Zde se spisovné a nespisovné tvary vyskytují s podobnou frekvencí (*byt* 55,5 %; *umyt* 63 %). Ojedinele respondenti doplnili do dotazníku nespisovné podoby sloves *bejt*, *umejt*).

Moravská krátkost je tedy na celém sledovaném území jevem živým. V zásadě je zde opět patrná sestupná tendence směrem na západ. Zřetelný ústup se objevuje opět v Kloboukách u Brna, v Krumvíři je výskyt zkrácených tvarů téměř vždy výlučný.

9.7. Změna *y* > *ej* > *é* v základu slov

V nářečích na území Čech a v nářečích středomoravských se diftongizace realizovala téměř důsledně, v středomoravských dialektech došlo ještě následné monoftongizaci. Tautosylabické *ej* se ve středomoravských dialektech dále monoftongizovalo v *é* (*i*): *bék*, *mlén*.⁴⁶

⁴⁶ Český jazykový atlas 5. Praha 2005 str. 79.

Nově bylo v dotaznících zkoumáno substantivum *vožík*. Středomoravská nářečí charakterizuje podoba se samohláskou *é*. Přímo mezi námi sledovanými obcemi prochází hraniční izoglosa tohoto jevu. Zde žáci z Klobouk u Brna uváděli různé nářeční tvary: 56,8 % respondentů označilo v dotazníku tvar *vožék*. Podoba lexému se samohláskou *é* je u mladé generace stále živá, jedním z důvodů zřejmě je, že vozík je předmětem denní potřeby a výraz slyší žáci u svých rodičů či prarodičů právě v nářeční variantě *vožék*. 33,3 % dotazovaných uvedlo podobu *vozejk*. Žáci z dolských oblastí uvedli pouze spisovný tvar *vožík*.

Do dotazníku byla zařazena sousloví *hodný strýček* a *velký býk*. Ve všech sledovaných obcích jednoznačně převažuje spisovná podoba obou substantiv *strýček* a *býk*. Ojediněle se u žáků z Klobouk u Brna objevil tvar *bejk* (12,3 %) a *bék* (7,5 %). Také několik respondentů z Morkůvek označilo tyto nespisovné varianty, *bejk* 10,7 % a *bék* 4,5 %. A pouze jeden žák z Krumvíře a dva z Morkůvek si zvolili tvar *strejček*.

9.8. Rozdíly vyplývající z neprovedení přehlásek $u > i$

9.8.1. Akuzativ singuláru osobního zájmena *ona*

V dolské jazykové oblasti je převážný výskyt tvarů nepřehlasovaných. V obcích Kobyly a Brumovice výzkum naznačil vysokou frekvenci tvaru *ju* (67,1 %). V dalších dolských obcích je převaha nespisového tvaru ještě výraznější. Respondenti z Krumvíře upřednostňují tento nepřehlasovaný tvar v 93,7 % a žáci z Morkůvek v 95,5 %. Informátoři z Klobouk u Brna dávají jednoznačně přednost spisovnému tvaru *ji* (88,9 %). Český jazykový atlas ⁴⁷ pro hanáckou oblast uvádí tvar *jo*, tento jsme však v dotazníkovém výzkumu nezaznamenali.

⁴⁷ Český jazykový atlas 4. Praha 2002, str. 354

10. Nářeční prvky periferní

V této kapitole (kromě posledních dvou podkapitol) zmiňujeme především nářeční prvky hanácké, které jsme zaznamenali u žáků z Klobouk u Brna. Pro doplnění uvádíme též některé přesahy hanáckých prvků do dolské oblasti. Ty jsou však ve většině případů zanedbatelné.

10.1. Změna *ú > ou > ó*

10.1.1. V kmeni substantiv

Pro nářečí středomoravská je příznačná monoftongizovaná podoba *sósedka*, kterou uvedlo v dotazníku téměř 32,2 % dotazovaných, tuto variantu si vybrali také tři žáci z Krumvíře. Vysoká frekvence slova *sósedka* jistě souvisí s jeho častým využitím v běžné mluvě v domácím prostředí, kde má také často příznak familiárnosti. Tvar *bóřka* jsme u žáků nezaznamenali vůbec.

10.1.2. Ve flektivních koncovkách substantiv

Nářeční tvary v instrumentálu singuláru *lavicó*, *konvicó* jsme zaznamenali u několika žáků z Klobouk u Brna (*lavicó* 14,9 %, *konvicó* 7,6 %) a u jednoho respondenta z Krumvíře. Koncovka *-ó* u substantivních tvarů je v hanácké oblasti nářečním prvkem zanikajícím a je nahrazována interdialektickou koncovkou *-ou*.

10.2. Změna *'u > i > o* u substantiv

Také v akuzativu singuláru feminin *rýže*, *hadice* je hanácká koncovka jevem zanikajícím. Nespisovné tvary s koncovkou *-o* uváděli pouze žáci z Klobouk u Brna, 9,9 % dotazovaných označilo tvar *rýžo*, 18,5 % respondentů tvar *hadico*.

10.3. Koncovky *-ijó, -ajó, -ó* u sloves

Mezi sledovanými obcemi prochází izoglosa oddělující dolské a hanácké nářeční varianty. Zajímala nás tedy četnost výskytu nespisovných podob u příslušníků mladé generace a také to, zda jsou dolské hraniční obce ovlivněny hanáckou oblastí.

„Téměř po celé oblasti středomoravských nářečí je běžná ve 3. os. množ. č. sloves 4. třídy sekundární koncovka *-ijó* (...) *prosijó, ležijó, umijó*...vzniklá paralelním vyrovnáním podle tvarů sloves 5. třídy.“⁴⁸ Do dotazníku bylo zařazeno verbum *nerozumět* a *vědět* v příslušných variantách.

	Klobouky u Brna	Morkůvky	Krumvíc
Vijó	25 %	0 %	15 %
Nerozumijó	22,3 %	1,6 %	0 %

Nářeční ekvivalenty jsme zjišťovali také u slovesa 5. třídy *volat*. V nářečích středomoravských se forma *volajó* vyskytuje především na Brněnsku a východních okrajových úsecích.⁴⁹ V našem výzkumu se vyskytovala hanácká nářeční podoba jen ojediněle u informátorů z Klobouk u Brna (7,4 %) a z Krumvíc 6,2 %.

Pozn. Podoby typu *volajó* v středomoravské oblasti nejsou nejspíš pokračováním původních nepřehlasovaných podob, ale jde spíš o sekundární analogické novotvary podle *nesó/nesú*, které ve větší části středomoravských nářečí zvítězily, zčásti pronikly jen jako dublety vedle starších přehlasovaných podob typu *volají*.⁵⁰

U sloves 1. třídy *nese, bere* byly hanácké nespisovné koncovky deklarovány také jen minimálně. Klobouky u Brna: *nesó* 14,8, *beró* 11,1 %. Krumvíc: *nesó* 12,5 %.

V mluvě mládeže jsou výše uvedené hanácké tvary jevem výrazně ustupujícím. Velmi nízká frekvence koncovky *-ó* byla zaznamenána také u žáků z Krumvíc. Po prostudování dotazníků jednotlivých respondentů jsme nevypozorovali žádná relevantní důvody výskytu těchto nespisovných koncovek. Žáci i jejich oba rodiče pocházeli

⁴⁸ Bělič, J.: *Nástin české dialektologie*. Praha 1972, str. 191.

⁴⁹ *Český jazykový atlas 5*. Praha 2005 str. 79.

⁵⁰ Bělič, J.: *Nástin české dialektologie*. Praha 1972, str. 115, 116.

z Krumvíře. Jednotlivé koncovky se často objevovaly v různých dotaznících, což poukazuje na rozkolísanost mluvy respondentů.

10.4. Změna *y > ej > é* u adjektiv

K nápadnému odklonu od nářečních variant dochází v koncovkách singuláru adjektiv, kde byl foném *é* téměř zcela nahrazen dvojhláskou *ej*. V dotaznících jsme zaznamenali následující frekvenci adjektivních tvarů: *dobré* 6,1 %, *velké* 9,9 %, *hodné* 17,3 %, *hezké* 4,9 %.

Na vývoj hanáckého dialektu mají vliv zejména prestižní jazykové útvary, ale i okolní teritoriální dialekty nebo interdialekt. Tento vliv je jasně patrný u fonetické realizace hlásek. Frekvence vokálů *é* a *ó* je výrazně omezená. Výjimkou byla vysoká frekvence tvaru *vožék* a *sósedka*.

10.5. Protetické *h-*

Protetické *h-* se vyskytuje hlavně před *i-*, *í-* a před *u*, *ú* zčásti také před *a-*, *e-*, *o-*, a v omezeném rozsahu i před některými souhláskami (zejména *ň-*, *n-*, *ř-*, *r-*). Na východní Moravě se vyskytují tvary: *hudit*, *huzení/-é*, *hulic*, *huzel*, *hapatika*, *harešt*, *herteple*, *hniť*. J. Bělič uvádí, že protetické *h-*, žije už jen u starší generace nebo v lexikalizovaných případech.⁵¹

V Českém jazykovém atlase 5 jsou pro hanáckou nářeční oblast v okolí Klobouk u Brna uvedeny tvary: *huzel* (i *hozel*), *huhlí*, *hózké*, *hulice*, *hudit*. Varianty *hulic* a *hudit* jsou zaznamenány i v dolské oblasti. Výskyt tvarů s protetickým *h-* se v našem výzkumu neukázal. Pouze tři žáci z Krumvíře označili tvary s protetickým *h-*. Mnoho žáků ze všech sledovaných obcí uvedlo k položce číslo jedna lexém *suk*. (Více o tomto jevu v kapitole Lexikální jevy.) Dva žáci z Krumvíře označili slovo *huzené* a jeden podtrhl výraz *hiskra*. V jednom případě byl do dotazníku dopsán výraz *ozené*. V položce 20 měli žáci možnost označit substantivum *hulic*. Tento výraz označili pouze 3 žáci z Krumvíře (6,3 %) a 9 žáků z Klobouk u Brna, tj. 11,1 %.

⁵¹ Bělič, J.: Nástin české dialektologie. Praha 1972, str. 74, 75.

10.6. Podoby bez *j-*

Hlásky *j-* se nevyskytuje v některých slovech s počátečním *e-*, např. *enom*, *esli*. Nevyskytuje se též ve slovech s počátečním *i-* např. *ídlo*, *ináč*, *iskra*. V jižnějších obcích (např. i v Brumovicích) se v některých takových slovech *j-* objevuje: *jídlo* Brumovice, *jim* Morkůvky, *jiskra* Násedlovice.²⁷

V dotazníkovém výzkumu k bakalářské práci se ukázalo, že uvedené podoby bez *j-* nejsou již u mladé generace živé, přiklonilo se k nim pouze 12,8 % respondentů. Přesto jsme tento jev zařadili do dalšího výzkumu. Zajímalo nás, jestli podoby bez *j-* mizí také v dalších obcích dolské oblasti a v hanáckých Kloboukách u Brna. Výzkum potvrdil velmi malou frekvenci tvaru bez *j-*, tvar *iskra* si zvolilo pouze pět žáků.

10.7. Měkkost substantiv typu *host*, *kořen*, *loket*

Ve východnějších nářečích mají tato substantiva měkké skloňování. Do dotazníku jsme zařadili substantiva *host* (*host'*) a *radost* (*radost'*) a nově také podstatné jméno *kámen* (*kameň*). Pro tato substantiva uvádí Český jazykový atlas 1 varianty měkké, pro celou námi sledovanou oblast. V jižně od Brna je v ČJA 1 uveden tvar *kamen*.

Výsledky jsou pro všechna uvedená substantiva téměř shodné. Většina respondentů ze všech sledovaných obcí se přiklání ke spisovným variantám. Nejvíce se tato tendence projevila v Morkůvkách, zde žáci uvedli u všech tří substantiv spisovnou podobu v 95,5 %. Žáci z Klobouk u Brna označili převážně spisovné varianty substantiv (92,6 %). U informátorů z Krumvíře nebyla převaha spisovných tvarů tak výrazná, 18,7 % žáků uvedlo tvary *host'*, *radost'*, *kameň*.

Na závěr uvádíme hanácké nářeční prvky, které jsme v našem výzkumu zaznamenali ojedinele nebo vůbec ne.

Velmi zřídka se nářeční tvary vyskytovaly u zájmen, tvar *téch* označilo 9,8 % respondentů z Klobouk u Brna, tvar *ňó* uvedlo 12,3 % dotazovaných z Klobouk u Brna.

Na malém území hanácké oblasti se dubletně vyskytují různé hláskové difference. U substantiv *konva*, *mrkva* je to varianta *konvja*, *mrkvja*. Tyto varianty jsme

²⁷ Bělič, J.: Dolská nářečí na Moravě. Praha 1954, str. 94.

dotazníkovým výzkumem nezjistili ani jednou. Stejně tak nebyl zaznamenán tvar *jo*, (akuzativ singuláru zájmena *ona*) ani varianty substantiva *břicho*, *-břoch*.

Na základě uvedených výsledků můžeme konstatovat, že mizí zejména archaické nebo výrazně příznakové nářeční prvky, které mají menší územní rozsah. Regionální varianty jsou vytlačovány především spisovnou formou. Mizí zejména typické nářeční jevy, které rozrůžňují dolské území od oblasti hanácké, postupně tedy dochází k vytvoření nivelizovaného krajového interdialektu.

11. Lexikální jevy

V části lexikální zkoumáme znalost nebo reálný výskyt regionálních i celomoravských dialektismů. Jednotlivé výrazy byly vybrány z Českých jazykových atlasů 1, 2, 3 a 5, další byly čerpány z článku Evy Minářové a Evy Müllerové *Odlišnosti Českého a Moravského regionu ve slovní zásobě*.⁵²

Tato kapitola je členěna do tří částí. V první části kapitoly jsou zařazena slova, která byla zvolena na základě článku E. Minářové a E. Müllerové. V úvodu autorky píše: „Smyslem příspěvku je přiblížit problematiku stylistických zvláštností lexikálních podmíněných územní příslušností ve vyjadřování posluchačů učitelství na pedagogických fakultách v Praze a v Brně. Jde o zachycení současného stavu určitých jevů stylové diferenciací v oblasti lexikálních prostředků vzhledem k normě spisovného jazyka. ... K výzkumu vedla myšlenka, zda v důsledku migrace nedochází k setření oblastních znaků a k vyrovnávání rozdílů na úrovni jazykových útvarů.“ Na dotazníky odpovídalo 500 respondentů z moravské i české jazykové oblasti. Výzkum se zabýval užíváním výrazů v běžné jazykové komunikaci (tzn. soukromé a neveřejné projevy, převážně mluvené). Výsledky výzkumu jsou vyhodnoceny procentuálně. Do našeho výzkumu jsme zařadili výrazy: *zhubnout/zchudnout*, významové odlišení *uzel/suk*, *víno/hrozny*, *přijít pozdě/přijít za dlouho*, *peřina/duchna*, *přikrývka/pokrývka*, *posvícení/hody vesnice/dědina*, *truhlář/stolař*, *větev/haluz*, *houska/pletýnka*, *překážet/zavazet*, *sběračka/naběračka/šufánek*, *vařečka/vařeka/vařeka*, *kvedlačka/špruglák*.

Výše uvedené výrazy z článku E. Minářové a E. Müllerové, které jsou užívány rozdílně v české a moravské jazykové oblasti, jsme zařadili do 2. dotazníku k magisterské diplomové práci. Ten jsme předložili žákům z dolské i hanácké oblasti. Dotazníky vyplnilo celkem 100 respondentů, 40 z Klobouk u Brna, 30 z Morkůvek a 30 z Krumvíře. V odpovědích respondentů jsme většinou nezaznamenali žádné výrazné rozdíly, studenti z jednotlivých obcí odpovídali téměř shodně, s odchylkou maximálně 7 %. Proto jsou takřka všechny odpovědi uváděny v součtu. Pokud byly difference v odpovědích výraznější, uvádíme výsledky výzkumu zvlášť. Pro přehlednost jsme většinu výrazů začlenili do přehledných tabulek. Získaná data srovnáváme s údaji z výše zmíněného článku. V prvním sloupci tabulky jsou varianty daných lexémů, ve druhém jsou

⁵² Minářová, E. - Müllerová, E.: Odlišnosti českého a moravského regionu ve slovní zásobě. In: Dynamika současné češtiny z hlediska lingvistické teorie a školské praxe. Praha 1987, s. 177 – 185.

procentuálně zpracovány výsledky z dolských obcí a z Klobouk u Brna a v dalších dvou sloupcích jsou uvedeny výsledky výzkumu E. Minářové a E. Müllerové z moravské jazykové oblasti (MJO) a české jazykové oblasti (ČJO).

ZHUBNOUT

	Klobouky u Brna, Morkůvky, Krumvív	MJO	ČJO
Zhubnout	73 %	47 %	99,7 %
Zchudnout	27 %	53 %	0,3 %

V prvním případě se výsledky obou výzkumů odlišují. Žáci gymnázia a základní školy v Kloboukách u Brna preferují výraz *zhubnout*. Důvodem vyšší frekvence varianty *zhubnout* může být velký vliv médií (televize a časopisů pro mládež, zejména zaměřených na dívky). V těchto tištěných i audiovizuálních sdělovacích prostředcích je téma hubnutí a různých diet velmi časté. Lze tedy předpokládat, že mladá generace je těmito informacemi ovlivňována a frekvence nářeční varianty *zchudnout* se snižuje.

Další příčinou ústupu může být frekvence užití přídavných jmen *chudý/hubený* v naší oblasti. U těchto adjektiv existuje také základní protiklad česko-moravský. Pro Moravu (kromě její západní části) uvádí ČJA 1 výraz *chudý*, ale poblíž naší oblastí, směrem na severovýchod se dubletně vyskytuje i lexém *hubený* nebo *hubnout*.

VÍNO

	Klobouky u Brna, Morkůvky, Krumvív	MJO	ČJO
Víno	0 %	0 %	86 %
Hrozný	99 %	100 %	0,7 %
Hroznové víno	1 %	0 %	13,3 %

Výraz *víno* ve smyslu ovoce není v moravské jazykové oblasti vůbec zaznamenán. Tento fakt potvrzuje článek E. Minářové a E. Müllerové a také náš výzkum.

UZEL

	Klobouky u Brna, Morkůvky, Krumvív	MJO	ČJO
Uzel	23 %	26,5 %	99,9 %
Suk	77 %	71,5 %	0,1 %

Další sledovanou dvojicí byly lexémy *suk* a *uzel* ve významu smotání např. tkaničky u bot nebo provazu. V tomto případě se výsledky obou výzkumů téměř shodují. Četnost lexému *suk* potvrdil i první dotazníkový výzkum v této práci. V první položce dotazníku zaměřeného na hláskosloví a tvarosloví byly uvedeny varianty *uzel* a *huzel*. Kromě velmi nízké frekvence protetického *h-* se potvrdilo, že výraz *uzel* není žákům příliš blízký. Více než polovina dotazovaných připsala k tomuto bodu i výraz *suk*.

PŘIJÍT POZDĚ

	Klobouky u Brna, Morkůvky, Krumvív	MJO	ČJO
Přijít pozdě	99 %	100 %	0,1 %
Přijít za dlouho	1 %	0 %	99,9 %

Výraz *přijít za dlouho* ve významu časového zpoždění se na sledovaném území nevyskytuje téměř vůbec.

PEŘINA

	Klobouky u Brna, Morkůvky, Krumvív	MJO	ČJO
Peřina	55 %	61 %	99,9 %
Duchna	45 %	27 %	0,1 %
Přikrývka, Pokrývka	-	12 %	-

Název pro přikrývku (plněnou peřím) je v Čechách většinou *peřina* nebo *svrchnice*.⁵³ V české jazykové oblasti je (podle článku E. Minářové a E. Müllerové) téměř stoprocentní výskyt výrazu *peřina* ve významu přikrývka, v moravské oblasti je tento výraz uváděn dubletně s výrazem *duchna* (kromě toho článek uvádí výrazy *přikrývka*,

⁵³ Český jazykový atlas 1. Praha 1993, str. 314.

pokrývka). Také náš výzkum naznačuje podobnou frekvenci lexému *peřina*. Nářeční variantu *duchna* jsme zaznamenali u 45 žáků, což je vyšší procento výskytu než v MJO. Jeden z žáků uvedl výraz *kapa*.

POLŠTÁŘ

	Klobouky u Brna, Morkůvky, Krumvív	MJO	ČJO
Polštář	80 %	84 %	100 %
Zhlavec	10 %	11 %	0 %
Peřina	10 %	5 %	0 %

Výraz *peřina* je užíván také pro *polštář*. Měkce vycpaná poduška pod hlavu je v Českém jazykovém atlase 1 pro jihovýchodní část Moravy označována výrazem *peřina*, pro střední a severní Moravu je zde uvedeno pojmenování *zhlavec*.⁵⁴

V dotazníkovém výzkumu se ukázalo, že označení *peřina* není příliš frekventované. V naší oblasti, stejně jako ve výše zmíněném článku jsou výsledky výzkumu podobné. Jiné označení polštáře *zhlavec* uvedlo 11 % dotazovaných z MJO. 5 % tazatelů by vybralo místo obou výrazů slovo *peřina* a jako *polštář* označuje čalouněnou část nábytku, např. opěradlo u gauče.

POSVÍCENÍ

	Klobouky u Brna, Morkůvky, Krumvív	MJO	ČJO
Posvícení	0 %	5 %	100 %
Hody	100 %	95 %	0 %

Výraz *hody* označuje tradiční slavnosti, které jsou každoročně pořádány ve všech sledovaných obcích, proto je frekvence výskytu tohoto moravismu v naší oblasti stoprocentní.

⁵⁴ Český jazykový atlas 1. Praha 1993, str. 314.

VESNICE

	Klobouky u Brna, Morkůvky, Krumvíř	MJO	ČJO
Vesnice	40 %	21 %	99,9 %
Dědina	50 %	70,5 %	0,1 %
Oba výrazy	10 %	8,5 %	0 %

Výrazy *vesnice* a *dědina* jsou deklarovány ve sledované oblasti obdobně. Často záleží na kontextu nebo charakteru promluvy. Výraz *dědina* může být chápán jak zapadlá nebo menší vesnice. Ve všech sledovaných i v okolních obcích se uplatňuje výraz *dědina* pro označení hlavní ulice, která danou obcí prochází. Nářeční varianta *dědina* (pro pojmenování obce) je všeobecně na ústupu.

TRUHLÁŘ

	Klobouky u Brna, Morkůvky, Krumvíř	MJO	ČJO
Truhlář	10 %	2 %	100 %
Stolař	90 %	96 %	0 %

Pro téměř celou jižní Moravu je charakteristický výraz *stolař*. Řemeslníka, který pracuje se dřevem, takto označuje většina žáků.

VĚTEV

	Klobouky u Brna, Morkůvky, Krumvíř	MJO	ČJO
Větev	36 %	41 %	99,9 %
Haluz	64 %	56 %	0,1 %

Moravismus *haluz* s morfoloickou variantou *haluza* (pro jižní a jihovýchodní Moravu) je v moravských městech dubletní ke spisovné variantě *větev*. U výrazu *haluz* byla zjištěna přibližně stejná frekvence jako v práci E. Minařové a E. Müllerové. Je zde opět patrný mírný ústup moravského pojmenování.

V příspěvku E. Müllerové a E. Minářové je uvedeno, že respondenti z MJO chápou výraz větev jako vhodnější pro psaný projev nebo projev oficiálnější. 0,1 % studentů z ČJO chápou výraz *haluz* jako oblastní spisovnou variantu a spatřuje v ní spíše uschlou větev, malou větev, či chápe výraz jako básnický, někteří charakterizují *haluz* jako slovo hanlivé. Slovo *haluz* je také užíváno v jiném významu: náhoda, překvapení, neuvěřitelná věc.

PŘEKÁŽET

	Klobouky u Brna, Morkůvky, Krumvíř	MJO	ČJO
Překážet	0 %	2 %	99,9 %
Zavazet	100 %	98 %	0,1 %

Jednoznačné výsledky přinesl výzkum, kde se žáci měli rozhodnout mezi výrazy *zavazet* a *překážet*. V moravské jazykové oblasti má výraz *zavazet* výhradní postavení (100 %).

HOUSKA

Žáci k položce 20 měli následující úkol: *Popište, co to je houska, jak vypadá.* Český jazykový atlas 1⁵⁵ uvádí, že *houska* (v moravské jazykové oblasti *pletýnka*) je drobné pletené pečivo z pšeničné mouky. V článku E. Minářové a E. Müllerové je výraz *pletýnka* chápán jako moravizmus a v ČJO je užíván pouze u 1 % studentů.

V našem výzkumu žáci popisují toto pečivo různě, někteří v podstatě nevědí o jaké pečivo by mohlo jít. Uvádíme zde několik odpovědí:

- *Takovej zamotanej rohlík.*
- *Něco jako rohlík*
- *Pečivo podobné rohlíku*
- *Zamotané rohlík (pečivo)*
- *Hóska je chleba v kuličce*
- *Rohlíkový chleba*
- *Světlý pečivo*
- *Zapletený rohlík*
- *Malý chleba*
- *Oválné pečivo*
- *Malý zamotaný rohlík*
- *Normální rohlík*

⁵⁵ Český jazykový atlas 1. Praha 1993, str. 270.

- *Smíchaný rohlík a chleba*
- *Menší bílý chleba*
- *Pletenec*
- *Kulatý pečivo*

V další položce žáci odpovídali na otázku: *Jak byste pojmenovali toto pečivo jiným výrazem?* Pro dolskou oblast (v okolí Kobylic) jsou v ČJA⁵⁶ zaznamenána označení *pletěnka* nebo také *žemle* či *žemlička*. Dotazníkový výzkum přinesl odlišné údaje.

Jak byste pojmenovali housku jiným výrazem?	Klobouky u Brna, Morkůvky, Krumvív
Houska	3,8 %
Hóska	7,6 %
Rohlík	32,7 %
Pletýnka	23,1 %
Bulka	19,2 %
Preclík	1,9 %
Kaiserka	1,9 %
Raženka	3,8 %
Žádný ekvivalent	5,8 %

Většina respondentů označuje *housku* jako *pletýnku* nebo *bulku* (tedy menší pletené pečivo z bílé mouky). 32,7 % informátorů toto pečivo chápe jako *rohlík*. Výrazy *žemle* nebo *pletěnka* se neobjevovaly vůbec.

SBĚRAČKA/NABĚRAČKA

	Klobouky u Brna, Morkůvky, Krumvív	MJO	ČJO
Sběračka	1,9 %	1 %	98 %
Naběračka	17,3 %	10 %	0,4 %
Šufánek (Žufánek)	80,8 %	89 %	1,5 %

⁵⁶ Český jazykový atlas 1. Praha 1993, str. 270.

Sběračka/naběračka/šufánek (nebo *žufánek*) je označení kuchyňského nádobí, kterým nabíráme omáčky nebo polévku. Žáci z MJO výraz *sběračka* znají, užívají ho však jen ojediněle a hodnotí ho spíše jako knižní. Jednoznačnou převahu v dolských obcích i v Kloboukách u Brna má výraz *šufánek* (nebo *žufánek*). Žáci z Klobouk u Brna volili více nářeční variantu *šufánek*, žáci z dolských obcí označili častěji výraz *žufánek*. Zde je patrná diference východu a západu. Označení *sběračka* nebylo v dotazníku zaznamenáno téměř vůbec.

VAŘEČKA

	Klobouky u Brna, Morkůvky, Krumvív	MJO	ČJO
Vařečka	15 %	98 %	99,9 %
Vařeka	15 %		0,1 %
Vařéka	2 %	2 %	0 %
Vařejka	68 %	0 %	0 %

Pro střední, západní i jižní Moravu je typický výraz *vařejka* s hláskovou variantou *vařéka*. Pro ČJO jsou obvyklé výrazy *vařečka* nebo *měchačka*. Frekvence lexému *vařejka* je zcela jiná, než prokázal výzkum E. Minářové a E. Müllerové.

KVEDLAČKA

	Klobouky u Brna, Morkůvky, Krumvív	MJO	ČJO
Kvedlačka	50 %	-	98 %
Špruglák	2 %	ojediněle	-
Kvrslačka	1 %	-	2 %
Měchačka	15 %	-	

Kvedlačka je kuchyňské dřevěné náčiní, které je na konci hvězdicovitě rozšířené a slouží k míchání vrtivým pohybem. Toto kuchyňské nádobí znají příslušníci mladé generaci jen částečně. Mnoho dotazovaných (32 %) uvedlo k této položce, že výraz neznají nebo nepoužívají. V příspěvku E. Minářové a E. Müllerové se uvádí, že v MJO se těchto výrazů nepoužívá, jen ojediněle se vyskytuje výraz *špruglák*.

Další výrazy uvedené v dotazníku byly zvoleny podle Českého jazykového atlasu 1,2, 3 a 5. Zde jsme dali přednost slovům, která mají v dané oblasti více variant a také se u nich liší moravský a český výraz.

NA KLIČKU

V dotazníku měli žáci zvolit, jestli zavazují tkaničky od bot *na mašličku*, *na kličku*, *na smečku* nebo *na smyčku*.

	Klobouky u Brna	Morkůvky, Krumvíř
Na mašličku	71 %	82 %
Na kličku	2 %	0 %
Na smečku	2 %	10 %
Na smyčku	25 %	8 %

Z tabulky je patrné, že nejvyšší frekvenci má výraz *na mašličku*. Rozdílné výsledky má hanácká oblast od oblasti dolské v případě *na smečku/na smyčku*. Vysvětlením mohou být údaje z ČJA 1⁵⁷. Pro námi sledovanou oblast uvádí výraz *na smečku*, severně (Brno, střední Morava) je uvedeno pojmenování *na smyčku*. Proto je v hanácké oblasti četnost tohoto výrazu vyšší. Pojmenování *na mašličku* je deklarováno pro severovýchod Moravy.

OMÁČKA

Omáčka	21 %
Máčka	73 %
Vomáčka	6 %

V Českém jazykovém atlase 1⁵⁸ je pro východní část moravské jazykové oblasti uveden výraz *máčka* (západně od naší oblasti prochází izoglosa *omáčka*), pro českou jazykovou oblast je nejčastější pojmenování *omáčka*. 73 % informátorů upřednostňuje výraz *máčka*, šest respondentů uvedlo variantu s protetickým v- (*vomáčka*), 21 % dotazovaných zvýraznilo v dotazníku spisovnou variantu *omáčka*.

⁵⁷ Český jazykový atlas 1. Praha 1993, str.188.

⁵⁸ Český jazykový atlas 1. Praha 1993, str. 210.

KNEDLÍK

Knedle	33 %
Knedla	50 %
Knedlík	1 %
Šiška	16 %

Vařené moučné jídlo válcovitého tvaru, které se krájí jako příloha k masu, je na západní polovině Moravy označováno jako *knedle* nebo *knedla* (fem.). Na východní Moravě je typické označení *šiška*. Izoglosa oddělující tyto varianty (*knedle/šiška*) prochází těsně vedle námi sledované oblasti. Sledované obce leží západně od této linie. V ČJO je obvyklé pojmenování *knedlík*.

Naše výsledky ukazují, že varianta *knedle* nebo morfologizovaná hlásková diference *knedla* jsou stále živé. Nižší frekvenci má pojmenování *šiška*.

TAŠKA

Střešní krytina je označována spisovným výrazem *taška*, na Moravě *křidlice* (*křidlica*) nebo *skřidlice*. Moravismus *křidlice* je preferován v 67 % případů, spisovnou variantu *taška* zvolilo 33 % respondentů.

TKANIČKA

Úzká tkanička u prádla je na celé Moravě (kromě její západní části) označována jako *šňůrka*. Tento moravismus je u mladé generace stále živý, 70 % žáků preferuje výraz *šňůrka*.

OKURKA

Okurka	0 %
Okurek	40 %
Oharek	60 %

Podoba *okurka* přesahuje z Čech na západní Moravu až k Brnu (zde také dubletně *okurek*). Dialektismus *oharek* je typický pro východní Moravu. Tvar *okurka* je rozšířen ve většině Čech. V naší oblasti má nejvyšší frekvenci nařeční výraz *oharek*, ten jsme zaznamenali u 60 % žáků.

BOTA

Toto pojmenování obuvi je na většině Moravy užíváno v mužském rodě *bot, botek*. U mladé generace se projevuje mírný odklon od Moravské varianty, *bot* (m.) 64 %. Rodový česko-moravský protiklad není zcela výhradní.

ŠIŠKA

Šiška chleba	3 %
Štrycla chleba	87 %
Chleba	10 %

Výrazná územní diference je také v případě označení podlouhlého chleba, pro moravskou jazykovou oblast je charakteristické označení *štrycla* a pro českou jazykovou oblast je to *šiška* nebo *veka*. Moravismus *štrycla* je v mluvě mladé generace stále živý. Většina žáků volila tuto typickou moravskou variantu (v dotazníku bylo uvedeno *štrycla chleba*). Pouze tři žáci označili v dotazníku slovo *šiška*. Několik respondentů zvýraznilo pouze lexém *chleba*.

BOCHNÍK

Bochník	71 %
Pecen	7 %
Chleba	22 %

Z tabulky je patrné, že českomoravská dichotomie *bochník – pecen* (kulatý chleba) není již tak zřejmá. Žáci se nejčastěji přikláněli k výrazu *bochník*, slovo *pecen* se již ztrácí z jejich slovní zásoby. Také v této položce bylo zaznamenáno jen označení *chleba*.

NUDLE

Nudle	88 %
Lukše	10 %
Krájence	2 %

Dialektismus *lukše*, který označuje těstoviny do polévky, je typický pro většinu středomoravské nářeční oblasti i pro nářečí dolská. Pojmenování totožné se spisovným

jazykem deklaruje 88 % respondentů ze všech sledovaných obcí. V tomto případě se však projeví rozdílné tendence žáků z dolské a hanácké oblasti. Žáci z Klobouk u Brna preferují výraz *nudle* vždy, informátoři z dolských obcí volili i nářeční variantu *lukše*, dva žáci uvedli výraz *krájence*.

SYREČKY

Českomoravská dichotomie byla zkoumána také u lexémů *syrečky/tvarůžky*. Moravismus *tvarůžky* je v mluvě mladé generace deklarován téměř výhradně (99 %). Žáci z Klobouk u Brna připojili k výrazu *tvarůžky* také označení *tvargle*.

PECKA

	Klobouky u Brna	Krumvíř, Morkůvky
Pecka	41 %	33 %
Kostka	59 %	67 %

Izoglosa, oddělující západní část území České republiky užívající výraz *pecka* a východ, který užívá dialektismu *kostka*, prochází ze severu na jih poblíž sledovaného území. Proto je frekvence obou výrazů podobná.

PŮDA

Na území Moravy je rozšířen nářeční lexém *hůra*, který je ve městech často dubletní ke spisovnému výrazu *půda* (domu). U žáků mírně převažuje nářeční varianta *hůra* (61 %).

DĚLAT KÁČERY

Český jazykový atlas 1⁵⁹ pro naši oblast uvádí sousloví *dělat káčery*. Poblíž sledovaných obcí je podle ČJA izoglosa, směrem na jihovýchod, kde je uvedeno slovní spojení *dělat žabky*. Všichni žáci shodně odpověděli, že používají pouze výraz *dělat žabky*.

⁵⁹ Český jazykový atlas 1. Praha 1993, str. 110.

VRSTEVNÍK

	Klobouky u Brna	Krumvíř, Morkůvky
Rovník	15 %	25 %
Vrstevník	85 %	75 %

Zjišťovali jsme, zda žáci znají a v běžné mluvě využívají nářeční označení *rovník* nebo *vrstevník*. To znamená označení pro člověka narozeného s někým přibližně ve stejné době. V Čechách takové pojmenování zpravidla chybí a užívá se zde označení opisné (*být stejně starý*) dubletně s pojmenováním jednoslovným. Na části západní Moravy (až k Brnu) je přesah opisného pojmenování. Přes námi sledované území prochází izoglosa oddělující dolskou a hanáckou oblast. Na její severní polovině je výraz *vrstevník*, na jižní polovině, tedy v dolských obcích, je uveden výraz *rovník*.

Oproti našemu očekávání je všech sledovaných obcích výrazná převaha lexému *vrstevník*. V dolských obcích je frekvence užití tohoto výrazu o 10 % nižší než v Kloboukách u Brna. Je zde tedy patrný posun hranice, kde se vyskytuje nářeční výraz *vrstevník*, směrem na jih.

V další části této kapitoly je popsáno zeměpisné rozšíření vybraných adverbíí. Ta mají různé varianty pro českou a moravskou jazykovou oblast, ale je u nich také velká variantnost v námi sledované oblasti. Všechna adverbia byla čerpána z Českého jazykového atlasu 5. Ve vyhodnocení jsou kromě zjištěných procentuálních hodnot uvedeny také odpovídající varianty z ČJA 5, které se vyskytují poblíž sledovaných obcí nebo které jsou pro dané území dubletní.

NAHOŘE

Zde se sledovalo zeměpisné rozšíření adverbium místa (na otázku kde?) s významem „na povrch něčeho, na místo položené nad něčím“. Ve spisovném jazyce se v tomto významu užívá adverbium *nahoře* a *navrchu* (na Moravě). Pro dolské obce uvádí Český jazykový atlas 5⁶⁰ dubletně výraz *dovrchu*, poblíž se vyskytuje také výraz *hore*.

⁶⁰ Český jazykový atlas 5. Praha 2005, str. 518.

Nahoru	24 %
Navrch	73 %
Hore	2 %
Dovrchu	0 %

V dotazníkovém výzkumu se většina příslušníků mladé generace přiklonila k moravské variantě *navrch* (73 %). Výskyt regionálních výrazů *hore* a *dovrchu* náš výzkum nepotvrdil.

KUDY

Nářeční materiál je rovněž velmi rozrůzněný v případě zájmeného adverbia vyjadřující otázku na směr, kterým se koná nebo má konat pohyb. Spisovná podoba tohoto zájmena je *kudy*. Pro Kobylí uvádí Český jazykový atlas 5⁶¹ *kady*, vedle prochází izoglosa směrem na západ (tedy k hanácké oblasti), zde (např. v Boleradicích, což je hanácká obec, která je 3 km od Morkůvek asi 8 km od Klobouk u Brna) je uveden dubletní tvar *kadyma* a také *kadym*. Na sever od sledované oblasti existují i výrazy *kama* a *kudyma*.

Kudy	8 %
Kama	48 %
Kadyma	25 %
Kudma	3 %
Kudyma	16 %
Kady	0 %

Podle výzkumu převažuje tvar zájmeného adverbia *kama*, častější je také výskyt tvaru *kadyma*. Tvar *kady*, který Český jazykový atlas 5⁶² uvádí pro naši část dolské oblasti (Kobylí, Morkůvky, Krumvív, Brumovice), se v odpovědích respondentů nevyskytuje vůbec.

STRANOU

Stranou	15 %
Bokem	80 %
Na bok	5 %

⁶¹ Český jazykový atlas 5. Praha 2005, str. 508.

⁶² Tamtéž, str. 508.

Nářeční ekvivalent směrového adverbia *stranou* v kontextu „polož to stranou“ je adverbializované substantivum v ustrnulém bezpředložkovém instrumentálu *bokem* (převážně na Moravě) a *stranou* (převážně v ČJO). Hranice vymezující rozšíření obou lexémů probíhá severojižním směrem zhruba po linii Zábřeh - Brno – Mikulov: západně od této linie byl zaznamenán lexém *stranou*, východně odtud lexém *bokem*.

Tato skutečnost se potvrdila i v našem výzkumu, kde jsme zaznamenali vysokou frekvenci adverbia *bokem* (popř. předložkového výrazu *na bok*, který několik žáků připsalo do dotazníku).

TEĎ

Nářeční ekvivalenty adverbia *nyní* (v této chvíli, teď) jsou pro sledovanou oblast *včil* (nebo *včíl*), směrem na severovýchod (v okolí Brna) existuje dubletně *níč*. Pro českou jazykovou oblast je nejčastěji běžná spisovná podoba *ted'*.

Ted'	38 %
Včil	40 %
Včíl	7 %
Níč	0 %
Ted'ka	7 %
Ted'kom	2 %
Ted'kaj	2 %
Včilka	4 %

Z tabulky je patrné, že adverbia *včil* a *ted'* jsou u mladé generace využívány přibližně se stejnou frekvencí. Kromě těchto výrazů užívají žáci také podoby: *ted'ka*, *včíl*, *včilka* a ojediněle i *ted'kom* a *ted'kaj*.

DOMŮ

Pomocí dotazníkového výzkumu jsme sledovali nářeční diferenciaci směrového adverbia, jehož spisovná podoba zní *domů* (do svého domova, bytu). Pro českou jazykovou oblast uvádí Český jazykový atlas 5⁶³ podobu *domu* (*domů*), pro moravskou oblast je pak obvyklý tvar *dom*. Pro Boleradice a také severně od námi sledované oblasti uvádí Český jazykový atlas 5 podobu *dum*.

⁶³ Tamtéž, str. 526.

Domů	20 %
Dom	80 %
Dum	0 %

Žáci se nejčastěji přikláněli k moravské variantě *dom* v 80 %, na celém území je tedy dominantní.

ZAKOPNOUT

Zde měli žáci uvést, jaký je význam lexému *zapackovat* a jestli ho aktivně používají v běžné mluvě. Respondenti význam tohoto slovesa většinou znají (uvádí *zakopnout*, *klopýtnout*), několik z nich uvedlo i jiné (chybné) významy. Pár informátorů si spletlo slovo *zapackovat* se slovesem *zpackat* (tzn. něco pokazit). Pouze 35 % dotazovaných uvedlo, že výraz *zapackovat* také běžně používá.

Zapackovat	Klobouky u Brna, Morkůvky, Krumvíř
Zakopnout	69,2 %
Klopýtnout	11,5 %
Spadnout	5,8 %
Zničit	3,8 %
Upadnout	3,8 %
Pokazit	5,8 %

Na závěr dotazníku 1 byly žákům položeny tři otázky, ke kterým měli napsat odpovídající výraz tak, jak ho říkají v běžné mluvě. Stejně otázky byly zadány také v bakalářské práci.⁶⁴

1. *Jak nazýváte dětské šidítka, gumové s kroužkem?*
2. *Jak nazýváte plod angreštu, bobule trnitého keře používané jako ovoce?*
3. *Jak nazýváte slunéčko sedmítečné?*

V Kobylí i Brumovicích se ukázala velká variantnost, zejména u první otázky. Nejčastěji žáci uváděli výraz *dudlík* (59,4 %), méně často *dudel* (14,5 %), a nejmenší

⁶⁴ Hánová, P.: Současný stav nářečí na severním Břeclavsku. Olomouc 2006.

frekvenci měly výrazy: *cucek*, *cumel*, *dudek* a *dudoš*. Český jazykový atlas uvádí pro celou sledovanou oblast výraz *dudák*. Ten jsme však u žáků nezaznamenali vůbec.

Výzkum v obcích Krumvít, Morkůvky a Klobouky u Brna neukázal u žáků tak velkou variantnost. Většina žáků ze všech obcí doplnila výraz *dudlík*. Další informátoři uvedli výrazy: *dudel* (4 žáci), *cucek* (2 žáci), *dudoš* (3 žáci) a *cumlík* (1 žák). Frekvence těchto pojmenování je tedy velmi nízká. Někteří informátoři (10 žáků) nepochopili, jaký výraz mají doplnit, uváděli například výraz *chrastítka* nebo *hrkávka*, popřípadě k otázce nenapsali žádnou odpověď.

U druhé otázky žáci shodně odpovídali *angrešt* nebo *angrešť*. Poměr těchto odpovědí je 70 % : 30 %. Přestože Český jazykový atlas uvádí pro hanáckou oblast výraz *srstka*, my jsme toto označení v dotazníkovém výzkumu nezaznamenali. Pro dolskou oblast je v ČJA výraz *egreš*, což je hlásková varianta lexému *angrešt*.

Pro srovnání zde uvádíme výsledky výzkumu z bakalářské práce. Zde se projevila převaha tvarů spisovných (*angrešt*, 76,9 %), výraz *srstka* doplnilo celkem 23,1 % dotazovaných (převážně toto pojmenování uváděli žáci z Brumovic). J. Bělič⁶⁴ ve své knize o dolských nářečích uvádí, že v *Kobylí* je užíván výraz *angrešt* (nebo i *peršavá*) a v Brumovicích *srstka*.

Odpovědi na poslední otázku „*Jak nazýváte slunéčko sedmítečné?*“ byly u všech dotazovaných stejné, žáci shodně uváděli výraz *beruška*. Totožné výsledky byly také v bakalářské práci. Český jazykový atlas 1 uvádí pro námi sledovanou oblast výraz *verunka*.⁶⁵

Na závěr dotazníku 2 jsme zařadili několik nářečních výrazů, které jsou pro zkoumanou oblast běžné. U těchto výrazů není dichotomie česko-moravská již tak patrná, byly vybrány pro bakalářskou práci z Českého jazykového atlasu 1-3, z monografie J. Běliče: *Dolská nářečí na Moravě* a ze *Slovníku nářečí obce Kobylí a okolí* (viz *Seznam literatury*).

V bakalářské práci nás především zajímalo, jestli příslušníci mladé generace uvedeným nářečním výrazům rozumí. V této práci byly otázky formulovány odlišně:

⁶⁴ Bělič J.: *Dolská nářečí na Moravě*. Praha 1954, str. 177.

⁶⁵ Český jazykový atlas 1. Praha 1993 – 2002, str. 78.

Nejdříve měli žáci napsat, zda daný nářeční výraz znají a poté, zda tento výraz aktivně užívají v běžné mluvě.

PĚŠINKA VE VLASECH - POUTEC

	Zná	Užívá	Nezná
Poutec	15 %	2 %	85 %

Téměř na celé Moravě je běžné užití nářečního výrazu *poutec* (nebo jeho hláskové varianty *pútec*). Z tabulky je patrné, že mnoho žáků uvedený dialektismus vůbec nezná a jeho frekvence je tedy téměř nulová. Oproti tomu je znalost lexému *poutec* (*pútec*) výrazněji vyšší v dolské obci Kobylí (46 %), avšak v Brumovicích byla znalost tohoto výrazu minimální (pouze v 5 %). Z uvedených údajů vyplývá, že u mladé generace je patrné postupné mizení tohoto nářečního výrazu z pasivní slovní zásoby a téměř úplné vymizení z běžné mluvy.

ŽIDLE - LEGÁTKA

	Zná	Užívá	Nezná
Legátka	56 %	8 %	46 %

Nářeční označení *židle* (*legátka*) je příslušníkům mladé generace poměrně známé, v běžné mluvě však tento výraz takřka neužívají. V nadpoloviční většině se tento dialektismus objevuje u žáků z Kobylí (78 %), v Brumovicích jej zná pouze polovina žáků.

ZÁCLONY – FIRHAŇKY

	Zná	Užívá	Nezná
Firhaňky	58 %	6 %	42 %

Pojmenování *firhaňky* je sice respondentům známé, v běžné mluvě jej však užívá jen minimum z nich. Tento výraz se již nenachází v jejich aktivní slovní zásobě, podobně jako výše uvedené tři dialektismy. Nářeční pojmenování je dobře známé také mládeži z Brumovic (80 %) i z Kobylí (58 %).

KUKUŘICE - TURKYŇ

	Zná	Užívá	Nezná
Turkyň	98 %	95 %	2 %

Jako velmi známý a také frekventovaný výraz lze hodnotit nářeční pojmenování *turkyň*. V našem výzkumu jsme zaznamenali 95 % aktivních uživatelů tohoto moravismu.

ŠLE – ŠRÁKY, (ŠANDY, KŠANDY)

Dva pružné pásky na nošení přes ramena k držení (pánských) kalhot se na většině Moravy označují jak *šráky*. Pro část dolské oblasti, včetně obcí Morkůvky a Krumvív, je v ČJA uveden výraz *šandy*. Při vyhodnocování této položky dotazníku jsme zjistili větší odchylku mezi dolskou a hanáckou oblastí, proto jsme výsledky zařadili do dvou tabulek.

Morkůvky, Krumvív			
	Zná	Užívá	Nezná
Šráky	50 %	6,6 %	50 %
Kšandy	83,3 %	76,6 %	16,7 %
Šandy	80 %	30 %	20 %

Z první tabulky je patrné, že většina žáků z dolských obcí zná všechny nářeční výrazy, zejména pojmenování *kšandy* nebo *šandy*, ta také aktivně užívají. (Méně známé je pro žáky pojmenování *šráky*.) Pouze polovina respondentů zná tento výraz, ale aktivně ho již téměř neužívá. Dobře známý je moravismus *šráky* v dalších dolských obcích, v Brumovicích jej zná 65 % dotazovaných, v Kobylí je znalost tohoto výrazu ještě o 15 % vyšší.

Klobouky u Brna			
	Zná	Užívá	Nezná
Šráky	37,5 %	12,5 %	62,5 %
Kšandy	50 %	25 %	50 %
Šandy	45 %	5 %	55 %

Směrem na severozápad klesá procento užití i známost nářečních výrazů. Žáci z Klobouk u Brna užívají nejčastěji výraz *kšandy*, frekvence je však o mnoho nižší než v dolské oblasti.

MÁSLO – PUTRA

	Zná	Užívá	Nezná
Putra	16 %	0 %	84 %

V mluvě nejmladší generace se nářeční výraz *putra* už nevyskytuje, pasivně ho zná pouze 16 % dotazovaných. Takřka všichni v aktivní mluvě užívají pojmenování shodné se spisovným jazykem. Také v dalších dolských obcích je znalost výrazu *putra* nízká, Kobylí 32 %, Brumovice 15 %.

ZÁPLATA - LATA

	Zná	Užívá	Nezná
Lata	33 %	5 %	67 %

Spisovné pojmenování *záplata* je u žáků užíváno téměř výhradně, nářeční variantu pasivně zná 33 % dotazovaných. Žáci, kteří navštěvují Základní školu v Kobylí, znají nářeční výraz *lata* lépe, 50 % respondentů pocházejících z obce Kobylí a 40 % informátorů z Brumovic uvedlo správný nářeční výraz pro *záplatu*.

RAMPOUCH – STŘECHÝL

	Zná	Užívá	Nezná
Střechýl	15 %	2 %	85 %

Výraz *střechýl* je rozšířen na téměř celém území Moravy, příslušníci mladé generace ho však užívají zcela okrajově a omezeně, jako známý ho hodnotí 15 žáků, v aktivní slovní zásobě se objevuje pouze u dvou dotazovaných. Znamější je nářeční výraz u žáků z Kobylí 38 %, respondenti z Brumovic uvedli výraz *střechýl* jen v 5 %.

12. Závěr

V diplomové práci jsme se zaměřili na vybrané regionálně příznakové prvky v mluvě mládeže žijící v dolské a hanácké jazykové oblasti. Cílem naší práce bylo zjistit, zda jsou vývojové tendence dialektů ve všech sledovaných obcích stejné nebo odlišné. Srovnáním údajů z jednotlivých obcí a jejich zobecněním jsme dospěli k závěru, že nářeční úzus mládeže v kloboucké škole je značně heterogenní.

Pokud srovnáme výše uvedené výsledky výzkumu s údaji z baklářské práce, dojdeme k závěru, že v rámci sledované dolské oblasti jsou značně zachované celomoravské nářeční prvky. Data získaná na kobylské škole ukazují, v obcích Kobyly i Brumovice dochází k postupné nivelizaci nářečí.

Ve všech sledovaných obcích se z hláskoslovných jevů stále udržuje zúžená samohláska *í* v základu substantiv (*polívka, mlíko*) i v adjektivních tvarech (*zavřeny, pohodlný, mladýho*). Zúžená varianta má vysokou frekvenci také u infinitivů (*píct, týct*). Pevné postavení si zachovává i diftongizace *ý(i) > ej* v absolutním konci adjektiv. V mluvě mládeže z dolské nářeční oblasti mají stabilní pozici i nespisovné tvary substantiv a adjektiv vyplývající z neprovedení přehlásky *´a > ě (e)*. V hanáckých Kloboukách u Brna je frekvence této přehlásky mírně rozkolísaná. U tvarů sloves 3. os. pl. ind. prez. dávají zástupci mladé generace z Klobouk u Brna a Morkůvek přednost jednak spisovným koncovkám *-í, -ají*, jednak moravské interdialektické koncovce *-ijou (-ajou)*. U žáků z Krumvíře má nejvyšší frekvenci zakončení *-ú (-ijú, ajú)*. Obdobné výsledky jsme zaznamenali i u substantiv *lavice, konvice* v instrumentálu singuláru. V Morkůvkách převažuje především spisovná a interdialektická koncovka, v Krumvíři naopak koncovka nespisovná (*-ú*). U informátorů z hanácké oblasti se ukázalo, že regionální nářeční tvary s koncovou *-ú* jsou ve všech případech celkem zanedbatelné, což znamená že tato nespisovná koncovka do hanácké oblasti neproniká. Přehlasované tvary (*´u > i*) v kmeni substantiv jsme zaregistrovali nejčastěji u žáků z Klobouk u Brna, a to zejména v kořeni substantiv (*břicho, košile*), méně pak v koncovkách substantiv

Velmi výrazné rozdíly mezi hanáckou a dolskou jazykovou oblastí se projevily u nářečních prvků, které jsou územně příslušné jednotlivým oblastem. Pro celou dolskou oblast jsou typické tvary akuzativu singuláru maskulin *předsedu, Frantu* a instrumentál singuláru maskulina *starostou*. V dolských obcích je jednoznačně zachovaná podoba

shodná se spisovným jazykem. V hanácké oblasti zůstávají mimořádně zachovalé tvary: *předsedy, Franty a starostem*. Podobná frekvence nespisovných tvarů je i v případě protetického *v-* (Klobouky u Brna 72,7 %).

Ve většině případů byla v Kloboukách u Brna zjištěna větší tendence ke spisovnosti, což se projevilo v moravské krátkosti u substantiv i u jednoslabičných infinitivů a také u substantiv *konev, mrkev*. V dolské oblasti výzkum ukázal téměř výhradní výskyt nespisovných variant těchto substantiv. V hanácké oblasti se tyto nespisovné tvary vyskytují menšinově.

Nově byly do dotazníků zařazeny některé tvary, které jsou charakteristické pro hanáckou oblast. Jedná se o typické hanácké monoftongizované *-é* v kmeni substantiv i v absolutním konci adjektiv, také o změnu *ú > ou > ó* u substantiv, adjektiv i zájmen a o frekvenci koncovek *-ijó, -ajó, -ó* u sloves. Dotazníkový výzkum ukázal u většiny těchto výrazů zřejmý ústup nebo úplný zánik. Vyšší frekvenci jsme zaznamenali pouze u tvarů *sósedka* a *vozék* (přes 30 %).

Ve všech obcích postupně ustupují i jevy, které jsou geograficky omezeny na menší úseky. Mizí např. tvary substantiv s protetickým *h-*, podoby substantiv bez *j-* (*iskra*) a měkkost u substantiv *host', radost' a kameň*.

Výběr lexikálních jednotek byl omezen rozsahem naší práce a byl založen zejména na frekventovaných dialektismech a regionalismech popsaných v ČJA a v článku E. Minářové a E. Müllerové. Dominantními nářečními výrazy zůstávají tradiční moravismy: *hrozny, , hody, stolař, zavazet, šufánek*. Příklon ke spisovnosti jsme zaznamenali u výrazů: *zchudnout, suk, haluz*. Shodnou frekvenci výskytu nářečních a spisovných pojmenování jsme zaznamenali u slov: *duchna, peřina a zhlavec* (ve smyslu polštář), *dědina, kvedlačka, vařeka*.

Výzkum E. Minářové a E. Müllerové přinesl v některých případech odlišné výsledky než naše práce. Vysvětlením by mohlo být jejich problematické pojetí Moravy jako jednotné jazykové oblasti. V jednotlivých moravských dialektech lze vysledovat významné difference, které většinou znemožňují zobecňování dílčích výsledků.

Sledování frekvence dalších nářečních výrazů odhalilo rozdíly oproti situaci zachycené v ČJA. I přes množství izoglos procházejících okolím, nebo přímo mezi sledovanými obcemi jsme významnější odlišnosti od tohoto stavu nezaznamenali, v celé oblasti však velmi často došlo k nárůstu užití spisovného výrazu.

Mezi dialektismy s vysokými hodnotami přesahujícími 70% frekvenci patří výrazy: *máčka, šňůrka, štrycla, tvarůžky, vrstevník, navrch, bokem, dom*.

Výrazy, které se vyskytují mezi 70 % a 40 %, jsou: *knedla, křidlice, oharek, bot, kostka, hůra, kama (kadyma), zapackovat, včel*. Nářeční výrazy, které mladá generace již téměř neužívá, jsou: *rovník, lukše, pecen vařeka nebo vařeka, špruglák(kvedlačka, měchačka), na smečku nebo na smyčku*.

Ve třetí části kapitoly o lexikálních prvcích nás zajímalo, jestli žáci uvedené nářeční výrazy znají a jestli je aktivně používají. U některých výrazů již většina respondentů neznala jejich význam (*poutec, putra, lata, střechýl*), známější byly žákům výrazy *šráky, kšandy* a *šandy*, a to zejména žákům z dolských obcí, více než polovina informátorů zná také výrazy *firhaňky* a *legátka*. Tato nářeční pojmenování již žáci téměř vůbec v běžné mluvě neužívají. Výrazněji vyšší znalost a také počet aktivních uživatelů, resp. zachované pasivní znalosti nářečních pojmenování jsme zaznamenali pouze u výrazu *turkyň*.

Z výše uvedeného nástinu lze vysledovat, že se výrazné diference jednotlivých nářečí se zdatelně ztrácejí. U regionálně příznakových prvků společných celé zkoumané oblasti je patrná tendence ke spisovnosti zejména v obcích Morkůvky a Klobouky u Brna. Zde dialektické tvary pozvolna ustupují a jsou vytlačovány spisovnými variantami. V Krumvíři je patrná výrazně vyšší frekvence nářečních prvků a většina dialektismů je zachovalá.

13. Anotace:

Příjmení a jméno: Chromá Petra

Vysoká škola: Univerzita Palackého v Olomouci

Název katedry a fakulty: Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta

Název diplomové práce: Současný stav nářečí v Morkůvkách, Krumvíři a Kloboukách u Brna

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Josef Jodas

Počet znaků: 109 781

Počet příloh: 2

Počet titulů použité literatury: 26

Klíčová slova: dialekty, Morkůvky, Krumvíř, Klobouky u Brna, hanácké nářečí, východomoravské nářečí, moravskoslovenské nářečí, ovlivňování nářečí, obecná čeština, stírání nářečních rozdílů, běžně mluvený jazyk, hláskoslovné a tvaroslovné diferenční jevy, mladá generace, variantnost.

Cílem této magisterské diplomové práce je popsat současný stav vybraných regionálně příznakových prvků v mluvě mladé generace z obcí Klobouky u Brna, Morkůvky a Krumvíř. Výzkum byl prováděn dotazníkovou metodou a byl zaměřen na vybrané nářeční prvky hláskoslovné, tvaroslovné i lexikální. Výsledky ukázaly výrazný pokles frekvence užití nářečních prvků ve všech vrstvách jazyka, a to zejména v Kloboukách u Brna, kde výrazně ustupují především hanácké nářeční prvky. V Morkůvkách byla zjištěna také větší tendence ke spisovnosti. V Krumvíři je frekvence nářečních rysů stále vysoká.

The purpose of this dissertation is to describe regionally marked elements in the speech of the young generation in Klobouky u Brna, Morkůvky and Krumvíř. The research was realised by questionnaire method and it was focused on selected elements of dialectal phonetics, morphology and lexical. The results showed significant decrease in the frequency of the use of dialect elements in all strata of language, especially in Klobouky u Brna, where the pataviny of Hanácko subside dramatically. There was found a greater tendency to formality in Morkůvky. The frequency of dialect feature is still high in Krumvíř.

14. Použitá literatura

- Bartoš, F.: Dialektologie moravská II. Nářečí slovenské, dolské, valašské a lašské. Brno 1895.
- Bělič, J.: Dolská nářečí na Moravě. Praha 1954.
- Bělič, J.: Nástin české dialektologie. Praha 1972.
- Bělič, J., Křístek, V.: Moravskoslovenská nářečí. Olomouc 1954.
- Cuřín, F. a kol.: Vývoj českého jazyka a dialektologie. Praha 1977.
- Čermák, F. a kol.: Manuál lexikografie. Praha 1995.
- Daneš, F. a kol.: Český jazyk na přelomu tisíciletí. Praha 1997.
- Hauser, P.: Nauka o slovní zásobě. Praha 1980.
- Jodas, J.: Co je to pražská čeština? In: Ty, já a oni v jazyce a literatuře. Ústí nad Labem 2009, str. 376-379.
- Kordiovský, E., Danihelka, J.: Brána do kraje. Mikulov 1999.
- Krčmová, M.: Mluva dítěte v dnešní moravské jazykové situaci. In: Daneš, F. a kol.: Český jazyk na přelomu tisíciletí. Praha 1997.
- Krčmová, M.: Současná běžná mluva v českých zemích. In: Daneš, F.: Český jazyk na přelomu tisíciletí. Praha 1997.
- Krčmová, M.: Termín obecná čeština a různost jeho chápání. In: Hladká, Z. – Karlík, P.: Čeština - univerzália a specifika. Brno: Masarykova univerzita, 1999.
- Minářová, E. - Müllerová, E.: Odlišnosti českého a moravského regionu ve slovní zásobě. In: Dynamika současné češtiny z hlediska lingvistické teorie a školské praxe. Praha 1987, s. 177 – 185.
- Sgall, P., Hronek, J.: Čeština bez příkras. Praha 1992.
- Skulina, J.: Severní pomezí moravskoslovenských nářečí. Praha 1964.
- Svěrák, F.: Nářečí na Břeclavsku a dolním Pomoraví. Brno 1966.
- Trávníček, F.: Moravská nářečí. Praha 1926.
- Český jazykový atlas 1 – 5. Praha 1993 – 2005.
- Kol. autorů: Malebné Kloboucko. Klobouky u Brna 1995.
- Kol. autorů: Encyklopedický slovník češtiny. Praha 2002.
- Dotazník pro nářečí moravskoslovenská. Praha 2002.
- Mluvnice češtiny 2. Praha 1987.
- Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. Praha 1994.

15. Přílohy:

Příloha 1: Vzor dotazníku 1
 Vzor dotazníku 2

Příloha 2: Mapa 1
 Mapa 2⁶⁶

⁶⁶ Bělič, J.: Dolská nářečí na Moravě, Praha 1954, mapa 1, mapa 2.

Výzkum současného stavu nářečí v obcích Morkůvky, Klobouky a Krumvíř

Jméno: Věk: Bydliště:.....

Místa dalších pobytů od narození do nyní:

Odkud pochází matka? Odkud pochází otec?.....

Podtrhněte variantu, kterou užíváte v běžné mluvě. Případně doplňte jinou:

1. Udělej na tom provaze *uzel/huzel*.
2. Dnes máme k obědu *rýži/rýžu/rýžo*.
3. Chtěla jsem si koupit *košili/košulu*, ale v obchodě už měli *zavřené/zavřený*.
4. Ve stodole je starý papír, hoď ho do *pytle/pytla*.
5. *S nima/něma/nimi* nikam nejdu.
6. Naše kočka pije jen *mléko/mlíko*. Vidíš *ju/ji/jo*?
7. Včera jsem potkal našeho *pekařa/pekaře*.
8. Honza je můj *dobrý/dobrej/dobré* kamarád.
9. Vůbec tomu *nerozumí/nerozumijou/nerozumijú/rozumijó*.
10. Mám z toho *velkou/velkú/velkó radost/radost'*.
11. Co se Ti stalo s *rukou/rukú/rukó*?
12. Byl to opravdu *velký býk/velkej býk/velkej bejk/velké býk/velké bék*.
13. Ty boty nejsou *pohodlné/pohodlný*.
14. Bez *mého/mýho/mojeho*.
15. Paní Nováková je *naše/naša sousedka/súsedka/sósedka*.
16. Včera přšelo, takže je venku *bláto/blato*.
17. To je *hezký/kezkej/hezké* mobil
18. V červených *ružích/ružách* rostla jedna bílá.

Řeknete:

19. kamen x kameň
20. běž na ulici x běž na hulic
21. oni volají x volajú x volajó x volajou
22. bez mladé x bez mladej
23. konev, mrkev x konva, mrkva x konvja, mrkvja
24. polévka x polívka
25. uzené x huzené
26. oni nesou x nesú x nesó
27. žába x žaba
28. vokno x okno
29. bratrův x bratrúj x bratruj
30. břicho x břuch

- 31. chvíle x chvíla
- 32. oni vědí x ví x vijú x vijó
- 33. host x host'
- 34. bez těch x tech x těch
- 35. péct, téct x pít, týct
- 36. jiskra x iskra x hiskra
- 37. hodný strýček x hodnej strýček x hodnej strejček x hodné strýček
- 38. v masu x v masi
- 39. to je moje miska x moja miska x má miska

Doplňte:

- 40. Slyšela jsem venku hromy a blesky. Byla to hrozná.....
- 41. Umývat nádobí mě vůbec nebaví, ale včera jsem ho musel.....
- 42. Mám moc ráda moře. Proto jezdíme každý rok na dovolenou k
- 43. Chceš mandarinku nebo pomeranč? Já pomeranč.
- 44. Čekám na něj asi hodinu. Už by tu měl.....
- 45. Zítra jdu s kamarády na výlet. Já беру mapu, kamarádi kompas.
- 46. Včera jsem byl v na houbách.
- 47. Mám rýmu a ucpaný nos. Musím si koupit kapky do
- 48. Kytice jsou vzadu. Přidej k těm ještě další.
- 49. Z makovice se sypal.....

Podtrhněte variantu, kterou užíváte v běžné mluvě. Případně doplňte jinou:

- 50. Stojí vedle (strom).
- 51. Mám všechny sešity pod (lavice).
- 52. Máš vozík (*vozejk/vozek*)? Bez (ten) to neodvezeme.
- 53. Musíme vzít židle i se (stůl).
- 54. K babičce chodíme do (kopec).
- 55. Vykřikoval po (celá) dědině.
- 56. S (teta) jsem tam ještě nebyl.
- 57. Přijď sem i s (konvice).
- 58. Ve všech (ulice) byl včera klid.
- 59. Půjdeme tam bez (mladý) Horáčka.
- 60. S (ona) už nikam nejdu.
- 61. Přijď sem s (hadice) a pusť vodu.

Napište odpovídající výraz, tak jak ho říkáte v běžné mluvě.

- 62. Jak se nazýváte dětské šidítko, gumové s kroužkem?
- 63. Jak nazýváte plod angreštu, bobule trnitého keře používané jako ovoce?
- 64. Jak nazýváte slunéčko sedmítečné?

Výzkum současného stavu nářečí v obcích Morkůvky, Klobouky a Krumvíř

Jméno: Věk: Bydliště:.....

Místa dalších pobytů od narození do nyní:

Odkud pochází matka? Odkud pochází otec?.....

Vyberte výraz, který používáte v běžné mluvě.

1. Co si dáte pod hlavu, když jdete spát? *Polštář, zhlavec* nebo *peřinu*?
2. Čím se zakryjete? *Peřinou* nebo *duchnou*?
3. Na střechu se dává *křidlica/taška*.
4. Ty jsi ale *zhubla/schudla*!
5. Udělej na té šňůrce *suk/uzel*.
6. Zavaž si boty na *mašličku/na kličku*.
7. Jdi *bokem/stranou*.
8. Do polívky dáváme *lukše/nudle*.
9. Mám rád knedle a *máčku/omáčku*.
10. *Kadyma/kady/kadym/kama* půjdeme?
11. Dej to *navrch/nahoru/hore/dovrchu*.

12. vesnice x dědina
13. větev x haluz
14. sběračka x naběračka x šufánek (žufánek)
15. překážet x zavazet
16. strycla chleba x šiška chleba
17. dělat káčery x dělat žabky (na vodě)
18. nejdu dom x nejdu domů
19. včil x včil x nič x teď

20. Popište, co je to houska, jak vypadá.....
.....
21. Jak by jste pojmenovali toto pečivo jiným výrazem?.....
22. Co znamená zapackovat (zapackat)?.....Používáte tento výraz?.....

Vyberte výraz, který používáte v běžné mluvě. Nebo doplňte jiný.

1. víno x hrozny
2. přijít pozdě x přijít za dlouho
3. hody x posvícení
4. truhlář x stolař
5. vařečka x vařeka x vařeka
6. kvedlačka x špruglák
7. knedla x knedlík x šiška
8. šňůrka x tkanička
9. okurka x oharek x okurek
10. bot x botek
11. bochník x pecen
12. syrečky x tvarůžky
13. kostka x pecka
14. půda x hůra
15. bokem x stranou
16. rovník x vrstevník

Zatrhněte v tabulce, jestli uvedené výrazy znáte nebo ne a jestli je používáte v běžné mluvě.

Nářeční výraz	Znám	Neznám	Používám
<i>Pútec (poutec)</i>			
<i>Legátka</i>			
<i>Firhaňky</i>			
<i>Turkyň</i>			
<i>Šráky</i>			
<i>Putra</i>			
<i>Lata</i>			
<i>Střechýl</i>			

